

Stichting
Pensioenfonds
ANWB

Stichting Pensioenfonds ANWB
Wassenaarseweg 220
2596 EC Den Haag

Ingeschreven in het Handelsregister van
de Kamer van Koophandel onder nummer 40408890

Verslag over het boekjaar
1-1-2015 t/m 31-12-2015

Inhoud

	Pagina
Voorwoord van de voorzitter	5
Bestuur en organisatie	7
Meerjarenoverzicht	11
Bestuursverslag	
Profiel van het Pensioenfonds	13
Algemene pensioenontwikkelingen	13
Fondsspecifieke ontwikkelingen	15
Kosten 2015	20
Overige te melden zaken vanuit het bestuur	24
Pensioenparagraaf	25
Beleggingenparagraaf	30
Financiële paragraaf	35
Actuariële paragraaf	37
Risicoparagraaf	38
Toekomstparagraaf	41
Compliance Officer	43
Verantwoordingsorgaan	
Verslag van het Verantwoordingsorgaan	45
Reactie bestuur	48
Raad van Toezicht	
Verslag van de Raad van Toezicht	51
Reactie van het bestuur	56
Jaarrekening	
Balans per 31 december	60
Staat van baten en lasten	62
Kasstroomoverzicht	64
Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	65
Toelichting op de balans per 31 december	69
Toelichting op de staat van baten en lasten	76
Risicoparagraaf	80

Pagina**Overige gegevens**

Gebeurtenissen na balansdatum	89
Resultaatbestemming	89
Actuariële verklaring	90
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	92

Voorwoord van de voorzitter

2015 was een jaar met veel ontwikkelingen voor ons fonds en voor pensioenfondsen in het algemeen. Drie nieuwe ontwikkelingen hadden belangrijke gevolgen voor de financiële positie van het fonds: wijzigingen in FTK en UFR, verder dalende rente als gevolg van het beleid van de ECB en ingrijpende veranderingen in de pensioenafspraken tussen ANWB en bonden.

Met de wijzigingen in het FTK (Financieel Toetsings Kader) beoogt de wetgever de pensioenen zekerder en stabiel te maken. Daarom moeten pensioenfondsen hogere buffers aanhouden. Als gevolg hiervan zal het langer duren voordat indexering mogelijk is. Indien moet worden gekort, mogen die maatregelen wel over een periode van 10 jaar worden uitgesmeerd. Ook werd de beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd: de gemiddelde dekkingsgraad over de voorafgaande twaalf maanden. Voorts moest het pensioenfonds een haalbaarheidstoets uitvoeren en in overleg met betrokkenen bij het fonds de risicohouding bepalen. Per 1 juli 2015 werden aangepaste regels over de rente waarmee fondsen hun verplichtingen moeten berekenen, de zogenaamde UFR, vastgesteld. Dit leidde tot een daling van de dekkingsgraad.

De verder dalende rente leidde eveneens tot een nog lagere dekkingsgraad. De beleggingen van het fonds rendeerden ook aanzienlijk minder dan vorig jaar. Het verslagjaar 2015 is geëindigd met een beleidsdekkingsgraad van 96,1%, ruim onder het minimaal vereiste vermogen. De actuele dekkingsgraad bedroeg per 31-12-2015 94,0%. Het fonds is hiermee in dekkingstekort. Daardoor is de kans op indexatie van de pensioenen in de komende tijd nihil geworden en de kans op korten toegenomen.

Het fonds heeft per 1 juli een herstelplan ingediend. Het fonds moet groeien naar een dekkingsgraad van 115,3%, volgens het herstelplan moet dat op termijn van 10 jaar lukken. Na tien jaar ligt de dekkingsgraad boven de 125%. Ook de termijn van vijf jaar, waarin het fonds een dekkingsgraad wil bereiken boven de 104,3% om korting op de pensioenaanspraken te voorkomen, is haalbaar volgens de rekenregels. De berekende dekkingsgraad conform het herstelplan ligt ruim boven de hierboven genoemde vereiste dekkingsgraden. Toch is het bestuur bezorgd over de trage economische ontwikkeling en de aanhoudend lage rente. Het scenario van het herstelplan wordt steeds verder naar achteren geschoven. Deze ontwikkelingen maken de doelen van het bestuur moeilijk haalbaar. Het bestuur heeft ook in 2015 weer stappen gezet om de kans te verkleinen dat de dekkingsgraad daalt onder een vastgesteld minimum niveau. Eind 2015 was dit 80%. Daartoe hanteert het fonds een dynamisch balansbeleid, waarin de haalbaarheid van doelen voor de middellange termijn worden getoetst aan de marktontwikkelingen.

Op de beleggingen werd een totaal rendement gehaald van -1,02%. Opgebouwd uit 0,69% uit de beleggingen en -1,71% uit afdekkingen. De kosten van vermogensbeheer bedroegen 0,63% van de beleggingen. De verplichtingen stegen echter sneller, zodat het financieel resultaat uiteindelijk € 85,7 miljoen negatief was.

De ANWB is in oktober 2015 ingrijpende veranderingen in de pensioenregeling overeengekomen met de bonden. Deze regelingen moeten per 1 januari 2016 ingaan. Het fonds is verzocht deze regeling in uitvoering te nemen. De belangrijkste wijzigingen zijn het afschaffen van de onvoorwaardelijke indexatie voor de actieve deelnemers en een andere premiesystematiek. De regeling voorziet er in dat de voorwaardelijke indexering van de pensioenaanspraken van de actieve deelnemers wordt gefinancierd uit het vermogen van het pensioenfonds voor zover de dekkingsgraad dit toelaat. Dit heeft niet alleen gevolgen voor de actieve deelnemers, maar ook voor de gepensioneerden en slapers. Er moeten nu veel meer toeslagen uit het vermogen van het fonds worden betaald, de spoeling wordt dus dunner.

Ook de overeengekomen nieuwe premiesystematiek is ingrijpend. Tot nu toe werd jaarlijks de zuiver kostendeekkende premie berekend. Het voorstel behelst dat een gedempte kostendeekkende premie met een bepaald minimum wordt berekend op basis van verwacht rendement. Het bestuur heeft veel aandacht besteed aan het doorrekenen van allerlei varianten en de effecten op de verschillende belanghebbenden. Het bestuur ging niet akkoord met het aanvankelijke voorstel omdat uit berekeningen bleek dat de premie onvoldoende was om de aanspraken te financieren. Na aanpassing van het voorstel ging het bestuur onder voorwaarden akkoord met een gedempte kostendeekkende premie van 20,15% van de loonsom voor de werkgever plus 8% van de pensioengrondslag voor de deelnemers voor een periode van vijf jaar. Naar verwachting zal deze premie gerekend over een periode van vijf jaar voldoende zijn. Indien dit niet het geval mocht zijn, komt het risico voor rekening van het fonds en de deelnemers.

De ANWB heeft ook afgesproken met de bonden dat er de komende jaren een studie zal worden verricht naar de toekomst van de pensioenregeling en mogelijke alternatieve uitvoerders van de pensioenregeling. Voor dit laatste zal het pensioenfonds het initiatief nemen.

Tenslotte wil ik iedereen bedanken die in 2015 een bijdrage heeft geleverd aan het functioneren van het fonds. Van deelnemers of gepensioneerden die met hun vragen en opmerkingen het werk verlevendigen tot aan de direct betrokkenen bij het fonds die met inzet en visie het fonds door een intensief jaar hebben geloodst.

Jaap Groen

Voorzitter
Stichting Pensioenfonds ANWB

Bestuur en organisatie

Per 31 december 2015

Bestuur

Namens werkgever

J. (Jaap) Groen (72)	voorzitter
S.E. (Sophia) van Tol (49)	
R.J.X. (Roland) Wanders (56)	plaatsvervangend voorzitter

Namens deelnemers

E.A. (Eliena) van der Velde (33)	
P.C.M.W. (Nellie) Willemsen (54)	secretaris

Namens gepensioneerden

M. (Marlène) van Aalst-Philippus (78)	
---------------------------------------	--

Verantwoordingsorgaan

Namens werkgevers

K.G. (Gert) den Heijer (51)	
J.P. (Jan) Rijnveld (54)	voorzitter

Namens deelnemers

J.J. (John) Alberts (57)	
E.A. (Ewoud) Benschop (49)	
C.J. (Hanneke) Grolman (45)	
S. (Sytze) Venema (60)	secretaris
N.D. (Dieuwke) Vijselaar (32)	

Namens gepensioneerden

A.L. (Ton) Groenewege (69)	
B. (Beno) Koens (73)	

Raad van toezicht

J. (Janwillem) Bouma (53) voorzitter
H.M. (Henri) den Boer (47)
M.M. (Marien) de Lint (55)

Balansrisico-adviescommissie

J. (Jaap) Groen (72) voorzitter
W.A.H. (Pim) Baljet (58)
R. (Ronald) Volders (37)
R.J.X. (Roland) Wanders (56) vicevoorzitter

Risicocommissie

M. (Marlène) van Aalst-Philippus (78)
H.W. (Henk) van Drunen (59)
H.T.M. (Rik) Vaessen (53)
R.J.X. (Roland) Wanders (56) voorzitter

Communicatiecommissie

M. (Marlène) van Aalst-Philippus (78) voorzitter
H.W. (Henk) van Drunen (59)
M.G.M. (Marina) Goosen (45)
C.J. (Hanneke) Grolman (45)
S. (Sytze) Venema (60)

Geschillen- en klachtencommissie

Namens bestuur
C.J.P (John) Luijben (59) voorzitter
J.P. (Jan) Rijnveld (54)

Namens het verantwoordingsorgaan
J.J. (John) Alberts (57)
S. (Sytze) Venema (60)

Compliance officer

K.S. (Karst) van der Meulen (44)

Organisatie

Bestuursbureau	H.W. (Henk) van Drunen (59) M.G.M. (Marina) Goosen (45)	directeur coördinator pensioenen
Accountant	Ernst & Young Accountants LLP, Den Haag	
Adviserend actuaris	AZL NV, Heerlen	
Certificerend actuaris	AON Hewitt, Eindhoven	
Administrateur	AZL NV, Heerlen	
Herverzekeraar	Nationale-Nederlanden Levensverzekeringsmij N.V., Rotterdam	
Bestuursondersteuning	AZL NV, Heerlen	
Fiduciair Manager en Strategisch Risico Adviseur	NN Investment Partners	
Custodian	Kasbank N.V., Amsterdam	

Meerjarenoverzicht

	2015	2014	2013	2012	2011
Aantallen					
Actieve deelnemers	4.039	4.220	4.433	4.507	4.625
Gewezen deelnemers	5.793	5.204	4.738	5.119	4.568
Pensioengerechtigden	1.975	1.848	1.731	1.574	1.464
Totaal	11.807	11.272	10.902	11.200	10.657
Financiële gegevens (in duizenden euro)					
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Belegd vermogen	1.262.047	1.264.748	1.058.298	989.989	852.367
Beleggingsopbrengsten	-13.057	197.117	35.025	102.613	40.645
Rendement exclusief rentehedge (in %)	0,7	6,5	9,7	8,4	-2,6
Rendement inclusief rentehedge (in %)	-1,0	18,5	3,5	11,6	5,1
Rendement benchmark exclusief rentehedge (in %)	-0,1	6,8	8,6	11,0	-0,2
Rendement benchmark inclusief rentehedge (in %)	-1,2	18,8	2,4	14,2	7,5
Reserves					
Algemene reserve	-80.894	4.713	47.038	-37.825	-90.462
Toeslagenreserve	192	236	222	262	275
Totaal reserves	-80.702	4.949	47.260	-37.563	-90.187
Technische voorzieningen					
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	1.343.645	1.257.725	1.015.213	1.037.242	937.416
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	44.858	37.919	56.850	75.805	45.923
Pensioenuitkeringen	29.550	28.521	27.185	24.300	20.988

	2015	2014	2013	2012	2011
Dekkingsgraad					
Vereiste dekkingsgraad ¹⁾	114,8%	110,4%	114,4%	116,0%	121,6%
Beleidsdekkingsgraad	96,1%				
Dekkingsgraad	94,0%	100,4%	104,7%	96,4%	90,4%
Reële dekkingsgraad ²⁾	78,3%				
Indexaties per 1-1					
<i>Indexaties actieven</i>					
Pensioenregeling A, B, C en MAA	0,00%	0,00%	1,00%	1,25%	0,00%
Pensioenregeling Unigarant	1,50%	1,00%	1,25%	1,75%	1,60%
Pensioenregeling Logicx	0,00%	0,00%	0,00%	1,00%	1,50%
<i>Indexaties inactieven</i>					
Pensioenregeling A, B, C en MAA	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
<i>Pensioenregeling Unigarant</i>					
Periode 1991-2000 ³⁾	1,50%	0,91%	1,47%	1,49%	0,87%
Periode 2000-2004	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Periode vanaf 2004	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Pensioenregeling Logicx	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

1) Bij de berekeningen is, conform de wettelijke voorschriften, bij de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling rekening gehouden met het dynamisch beleid dat geldt eind 2015. Op basis van dynamisch beleid wordt beoordeeld of de portefeuille nog overeenkomt met de risicotolerantie van het fonds en of specifieke marktontwikkelingen aanleiding geven tot een dynamische aanpassing binnen het strategisch beleid. Het strategisch beleid geeft de normportefeuille weer waar het fonds op termijn naar toe wil groeien.

2) De reële dekkingsgraad is berekend op 31 december 2015 op basis van de regeling zoals deze formeel van toepassing was.

3) Deze indexatie wordt gefinancierd vanuit een gesepareerd depot

Bestuursverslag

Profiel van het Pensioenfonds

Stichting Pensioenfonds ANWB, statutair gevestigd te 's-Gravenhage, is opgericht op 31 januari 2007. Het betreft een omzetting van de Vereniging Pensioenfonds voor het Personeel van de ANWB, opgericht op 1 december 1931. De laatste statutenwijziging was 24 juni 2014 als gevolg van de wijzigingen die zijn doorgevoerd in verband met de Wet versterking bestuur pensioenfondsen. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 40408890. Het fonds is een ondernemingspensioenfonds en het is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

Visie, Missie en Strategie

Het fonds heeft tot doel uitvoering te geven aan de pensioenreglementen, zoals die gelden voor de aangesloten ondernemingen en het is verantwoordelijk voor de correcte uitvoering van de pensioenafspraken die gemaakt zijn tussen werkgever en werknemers. Bij het beheer van de pensioenen zijn de pensioenreglementen en de daarin gemaakte afspraken, uitgangspunt. Het vertrouwen bij de deelnemers over de (uiteindelijke) pensioenuitkering, het streven naar waardevastheid en een heldere communicatie met alle pensioenbelanghebbenden zijn leidend in het handelen van het pensioenfondsbestuur.

Gelet op de beperkte omvang van het fonds geldt voor wat betreft de werkzaamheden 'uitbesteding tenzij...'

De uitbestedingsovereenkomsten zijn zodanig dat het bestuur van het pensioenfonds zijn volledige verantwoordelijkheid te allen tijde kan waarmaken.

Algemene pensioenontwikkelingen

Het verslagjaar werd weer gekenmerkt door diverse, nieuwe wettelijke maatregelen. Geen onderdeel van het complexe pensioenbedrijf werd 'gespaard'. Hiermee onderscheidt 2015 zich overigens niet van de voorgaande jaren. Het terrein van de aanvullende pensioenen staat permanent in de politieke en maatschappelijke belangstelling. Op het terrein van de financiering van de aanvullende pensioenen trad het nieuwe Financiële Toetsingskader (FTK) in werking, terwijl de communicatie onderwerp werd van diverse nieuwe wettelijke voorschriften. Aan de uitvoeringskant van het pensioenbedrijf kan in dit verband onder meer gewag worden gemaakt van de introductie van het algemene pensioenfonds (APF) en de voorgenomen verruiming van de rol van de ondernemingsraad.

Nieuw Financieel Toetsingskader en het vervolg

Het FTK is na een lange voorgeschiedenis in het verslagjaar door de pensioenfondsen in twee fasen geïmplementeerd. Uiterlijk op 1 oktober 2015 moesten de fondsen hun risicohouding hebben bepaald en diende de zogenaamde aanvangshaalbaarheidstoets te zijn uitgevoerd. Voor de concrete inhoud hiervan wordt verwezen naar het hoofdstuk over de fondsspecifieke ontwikkelingen.

Het nieuwe FTK had primair tot doel om financiële schokken beter te kunnen opvangen en te zorgen voor een stabiele ontwikkeling van de pensioenaanspraken en -rechten. Desondanks leidt de voortdurende rentegevoeligheid van het pensioensysteem tot discussies in de media, bij politieke partijen en belanghebbendenorganisaties. Het nieuwe FTK zal zeker geen eindstation kunnen zijn in de

discussie over de aanpassing van het pensioenstelsel aan de eisen van de huidige maatschappij. Staatssecretaris Klijnsma van Sociale Zaken en Werkgelegenheid kondigde, onder verwijzing naar een aantal maatschappelijke ontwikkelingen, een discussie aan over de toekomstbestendigheid van het huidige stelsel. In het begin van het verslagjaar werd een in 2014 gestarte Nationale Pensioendialoog met conclusies afgerond, in het voorjaar gevolgd door een SER-advies met enige alternatieve uitkeringssystemen. De SER kondigde bovendien nader onderzoek aan naar de mogelijkheden van een systeem van opbouw van persoonlijk pensioenvermogen, gecombineerd met collectieve risicodeling. Ondertussen zond het kabinet een brief naar de Tweede Kamer met de hoofdlijnen van een nieuw pensioenstelsel.

Wet verbetering pensioencommunicatie onomstreden

Het is bekend dat het pensioenstelsel in de loop der jaren bijzonder complex en moeilijk uitlegbaar is geworden. Er bestond dan ook geen noemenswaardige weerstand tegen een pakket maatregelen ter verbetering van de communicatie. Deze maatregelen zijn op 1 juli 2015 ingegaan en zullen fasegewijs in werking treden. Enkele maatregelen worden daarom in het eerstvolgende boekjaar opgepakt. De wet beoogt onder meer een grotere rol voor de werkgever(s), vergemakkelijkt de introductie van digitale communicatie, verlangt een gesegmenteerde benadering van de doelgroepen en introduceert de normen 'evenwichtig' en 'correct' in de wijze van communiceren. Daarnaast zijn de functionaliteiten van het Pensioenregister uitgebreid en worden nog nieuwe toegevoegd.

In het hoofdstuk over de fondsspecifieke ontwikkelingen zal worden ingegaan op de implementatie van de voornoemde maatregelen en de aanpassing van het communicatiebeleidsplan.

Algemeen pensioenfonds sluit beter aan bij behoeften

Het aantal pensioenfondsen in Nederland neemt nog steeds af. De toegenomen werkdruk en de eisen ten aanzien van geschiktheid en betrouwbaarheid van bestuurders maken het steeds moeilijker om zelfstandig en tegen redelijke uitvoeringskosten te functioneren. Al jaren wordt door de wetgever gezocht naar het creëren van wettelijke mogelijkheden tot samenwerking tussen pensioenfondsen. Een met dit doel wettelijk mogelijk gemaakt multi-ondernemingspensioenfonds bleek in de praktijk niet te voldoen. Aan het einde van het verslagjaar is daarom het algemene pensioenfonds (APF) geïntroduceerd. Dit juridische vehikel lijkt meer kans van slagen te maken. Al voordat een en ander operationeel kan worden gemaakt, is er veel belangstelling voor deze uitvoeringsvorm aan de dag gelegd. Behoud van eigen identiteit binnen een groter samenwerkingsverband is een belangrijk aspect.

Systematische aanpak integriteitsrisico's en belangenverstremming, andere toezichtthema's

Aan het einde van 2014 dienden de pensioenfondsen bij DNB de resultaten in van een self assessment belangenverstremming. Vervolgens publiceerde de toezichthouder in het begin van het onderhavige verslagjaar sectorbreed de resultaten van dit assessment en was er aanleiding om de toezichteisen te verduidelijken. Gedurende het gehele verslagjaar bleef dit onderwerp op bestuursniveau aandacht vragen. De fondsbesturen hebben de risico's met betrekking tot de belangenverstremming systematisch in kaart gebracht en uitgebreid naar alle integriteitsrisico's. De systematische aanpak heeft erin geresulteerd dat de fondsbesturen voor zichzelf hebben vastgesteld wat de betreffende risico's inhouden, heeft een beoordeling plaatsgevonden wat betreft de kans dat deze risico's optreden, gevolgd door een inschatting van de mogelijke financiële en immateriële impact van die risico's. Daarna zijn in die systematiek de houdbaarheid van de beheersingsmaatregelen onderzocht, eindigend in een goed overzicht van welke risico's het bestuur accepteert en welke niet. Het gehele proces heeft geleid tot een groter bewustzijn van deze risico's, de bestuursverantwoordelijkheid kan, beter dan voorheen, worden waargemaakt.

Voorts is in het verslagjaar een aantal pensioenfondsen door DNB benaderd om onderzoek te doen naar hun zelfstandig bestaansrecht en continuïteit. Ons fonds hoort niet bij die groep, maar de kring van pensioenfondsen die hiertoe opdracht kregen, wordt in het volgende boekjaar naar verwachting nog verbreed.

Het is inmiddels gebruikelijk geworden dat de DNB en Autoriteit Financiële Markten (AFM) voortijdig de speerpunten van hun toezichtbeleid in enig jaar met de sector communiceren. Van de fondsbesturen wordt bijzondere aandacht voor de betreffende

onderwerpen verwacht. In het verslagjaar stonden, behalve integer en transparant handelen, professionalisering van de governancestructuur en evenwichtige belangenafweging bij de premievaststelling centraal.

Fondspecifieke ontwikkelingen

Besturing en organisatie van het pensioenfonds

Het bestuur van ons fonds is paritair samengesteld. Het bestaat uit zes leden: drie leden namens de werkgever, twee leden namens de deelnemers en één lid namens de gepensioneerden. Begin 2014 ontstond een vacature binnen het bestuur door het aanwijzen van Jaap Groen als voorzitter op de toen vacante positie. Deze vacature is per 15 september 2015 ingevuld door de benoeming van Sophia van Tol als lid van het bestuur, zij was gedurende 2015 aspirant bestuurslid. Verder zijn per 12 mei 2015 Jaap Groen en Nellie Willemsen herbenoemd voor een tweede termijn en Roland Wanders voor een derde termijn. Per 1 augustus 2015 werd Eliena van der Velde herbenoemd voor een tweede termijn.

Sinds medio 2014 wordt het intern toezicht uitgeoefend door een raad van toezicht met drie onafhankelijke leden. De medezeggenschap is toevertrouwd aan het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan kent twee vertegenwoordigers van de werkgever, twee vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden en vijf vertegenwoordigers van de deelnemers. Daarnaast kent het fonds een klachten- en geschillencommissie, een communicatiecommissie, een risicocommissie, een balansrisico-adviescommissie en een compliance officer. In de balansrisico-adviescommissie is Pim Baljet 12 mei 2015 Martin Sanders opgevolgd, die per 1 januari aftrad. Hedwig Zeinstra heeft per 1 augustus de communicatiecommissie verlaten omdat zij buiten de aangesloten werkgevers haar loopbaan voortzet. Het bestuur laat zich adviseren door de hierboven genoemde (bestuurs-)commissies. Aan de communicatiecommissie, de risicocommissie en de balansrisico-adviescommissie nemen één of meerdere leden van het bestuur deel, om de overdracht van adviezen naar het gehele bestuur zo effectief en helder mogelijk te maken.

De eindverantwoordelijkheid voor het fonds ligt bij het bestuur. Het bestuur streeft maximale transparantie na. Dat leidt tot een open en constructief overleg met raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan. Na de introductie van deze nieuwe organen in 2014, is er een goed evenwicht gevonden in de samenwerking.

Belangrijke ontwikkelingen

Per 1 januari werd een nieuw financieel toetsingskader en nieuwe wet- en regelgeving van kracht, die in de loop van 2015 verder werden ingevuld. Het nieuwe FTK en de nieuwe UFR zorgden voor veranderingen in de financiële positie van het fonds. Door de nieuwe berekeningsmethodiek steeg het actuele vereist eigen vermogen met 4,4%. Het strategische vereist eigen vermogen is ultimo 2015 114,8%, het feitelijke vereist eigen vermogen is 114,4%. De nieuwe UFR liet de dekkingsgraad met 2,4% dalen. In 2014 heeft het fonds al voorbereidingen getroffen om de overgang naar het nieuwe FTK soepel te laten verlopen en om tijdig gereed te zijn met de vernieuwing van het beleid of met het formuleren van en besluiten over nieuw beleid. Eén en ander was binnen de door de toezichthouder gestelde termijnen afgerond. Het fonds hanteert nu de beleidsdekkingsgraad. Dat is de gemiddelde dekkingsgraad over de laatste 12 maanden. Per 31 december 2014 was de dekkingsgraad onder het oude FTK 100,4%, per 1 januari 2015 was de beleidsdekkingsgraad 105,2%. Per 30 juni was de beleidsdekkingsgraad 100,7%, per 1 juli, daalde de dekkingsgraad door de wijziging van de UFR met 2,4%.

Het fonds heeft de ABTN en het crisisplan vernieuwd, een herstelplan ingediend, een aanvangshaalbaarheidstoets opgesteld en de risicohouding van de belanghebbenden vastgelegd. Deze nieuwe beleidsdocumenten zijn gebaseerd op het beleid en de regelingen zoals die in 2015 van kracht waren. Het bestuur is begin 2015 gestart met een ALM-studie om meer inzicht te hebben in de effecten van het gevoerde beleid onder de veranderende regelgeving en de effecten van een mogelijke nieuwe regeling waarover de sociale partners in de zomer wilden onderhandelen.

Nieuwe pensioenregeling

Vanaf medio 2015 hebben de sociale partners onderhandeld over een nieuwe pensioenregeling. In oktober 2015 bereikten de ANWB en de bonden hierover een akkoord en werd het pensioenfonds verzocht deze regeling in uitvoering te nemen, met ingang van 1 januari 2016. Naast het afschaffen van de onvoorwaardelijke indexering voor de actieve deelnemers werd een wijziging in de systematiek van de premie voorgesteld. De ANWB heeft het bestuur gevraagd of het akkoord kon gaan met een op basis van verwacht rendement gedempte kostendekkende premie voor een periode van vijf jaar in plaats van de zuiver kostendekkende premie die tot nu toe werd berekend. Het bestuur kon niet akkoord gaan met het eerste voorstel, omdat de voorgestelde premie naar verwachting onvoldoende zou zijn om de op te bouwen pensioenen te financieren. Dat leidt uiteindelijk tot een onevenwichtigheid in de belangen van gepensioneerden en slapers, die er in indexatie op achteruit zouden gaan, en de werkgever die een lagere premie zou betalen en die er dan op vooruit zou gaan. Uiteindelijk is er tussen het bestuur en de ANWB een voorwaardelijk akkoord bereikt over een gedempte kostendekkende premie voor de reguliere regeling van 20,15% van de salarissom voor de werkgever, verhoogd met 8% van de pensioengrondslag voor de werknemers. Vooralsnog lijkt het in uitvoering nemen van de nieuwe regeling te verkiezen boven het sluiten van het fonds.

Een definitieve beslissing over het in uitvoering nemen van de nieuwe regeling kan pas in 2016 worden genomen na vaststelling van de haalbaarheidstoets en bepaling van de risicohouding in overleg met de sociale partners en pensioenorganen. Het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht hebben een positief oordeel uitgesproken over het handelen van het bestuur in deze en het VO heeft positief geadviseerd over de premie voor 2016. Unigarant heeft in 2015 nog geen afspraken gemaakt met de OR over een wijziging van de pensioenregeling. Hierover zal in 2016 verder worden overlegd.

De onderhandelingen over een nieuwe pensioenregeling waren niet tijdig afgerond om het resultaat mee te nemen in de in te leveren documenten in het kader van het nieuwe FTK. Die documenten zoals het herstelplan, de haalbaarheidstoets en de risicohouding zijn dus gebaseerd op de in 2015 geldende pensioenregelingen. De effecten van het in uitvoering nemen van de nieuwe regeling konden wel worden afgezet tegen de reeds ingeleverde berekeningen op grond van het vastgestelde beleid. Daardoor kon het bestuur een goede belangenafweging maken.

Herstelplan

Per 1 januari 2015 verkeerde het fonds in dekkingstekort. Per 1 juli 2015 moest daarom een herstelplan worden opgesteld, dat is beoordeeld door DNB. Onder de verplichte aannames van het herstelplan laat het fonds voldoende veerkracht zien om binnen vijf jaar ruim uit te komen boven het minimaal vereist eigen vermogen van 104,3% en boven het vereist eigen vermogen van 115,3%. Met 118% dekkingsgraad ultimo 2019 en 129% dekkingsgraad ultimo 2024 lijkt tijdig herstel voor het fonds geen probleem. Het bestuur houdt echter in zijn beleid ook rekening met economische scenario's en rendementen van beleggingen die aanzienlijk lager kunnen uitvallen. Zie hier voor het hoofdstuk Dynamisch beleid. Ultimo juli daalde de beleidsdekkingsgraad onder de 100% en werden uitgaande en inkomende waardeoverdrachten opgeschort.

Jaarverslag 2014

Het jaarverslag over 2014 is in de vergadering van 4 juni 2015 door het bestuur vastgesteld, na goedkeuring, op 4 juni, door de raad van toezicht.

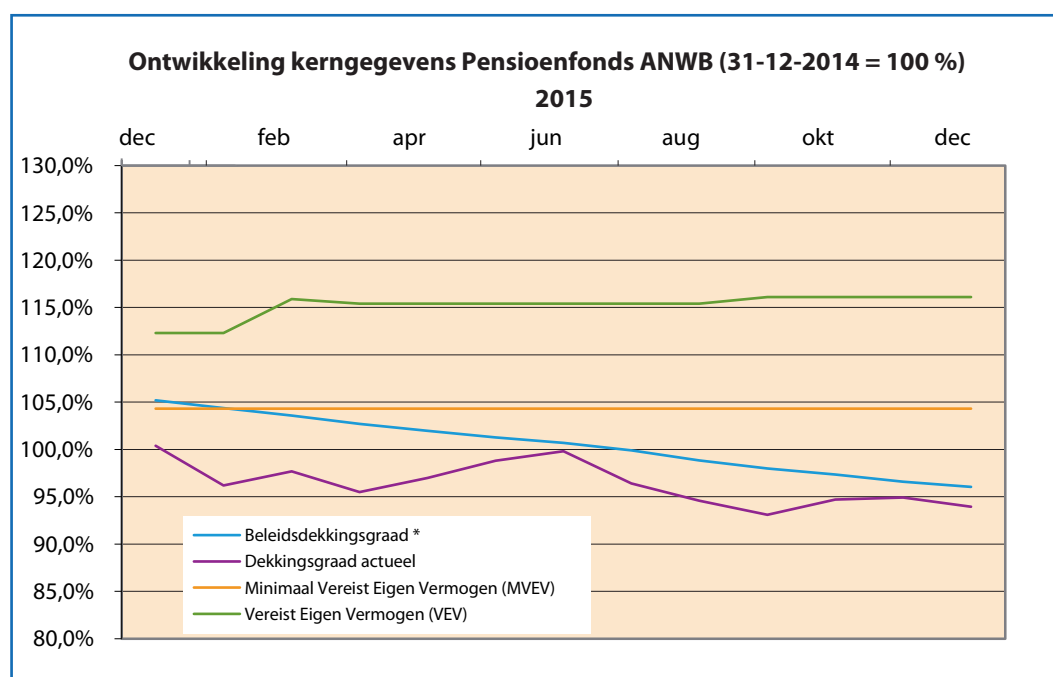
Financiële ontwikkelingen

In 2015 is een nadelig saldo behaald van € 85,7 miljoen. De beleggingsopbrengsten droegen voor -€ 13,1 miljoen bij door een negatief rendement van - 1,02% op de beleggingsportefeuille. De premiebijdrage bedraagt € 44,9 miljoen. De pensioenverplichtingen namen toe van € 1,258 miljard tot € 1,344 miljard. Belangrijkste oorzaak was de daling van de rentetermijnstructuur. De lasten bestaan vooral uit de uitkeringen ten bedrage van € 29,6 miljoen.

De herverzekeringlasten en uitvoeringskosten bedragen samen € 2,3 miljoen. Door deze ontwikkelingen daalde de dekkingsgraad in 2015 van 100,4% naar 94,0%. Het fonds verkeert in een situatie van dekkingstekort. Het fonds heeft in 2015 een herstelplan ingediend

bij DNB, waarin wordt getoond dat de beleidsdekkingsgraad binnen de gekozen hersteltermijn van 10 jaar naar verwachting herstelt tot het niveau van de vereiste dekkingsgraad. Dit herstelplan voorzag voor ultimo 2015 een beleidsdekkingsgraad van 100,5%, terwijl de werkelijke beleidsdekkingsgraad van 96,1% lager is. Het fonds heeft in het eerste kwartaal van 2016 het herstelplan geactualiseerd. Uit deze actualisatie blijkt dat het fonds naar verwachting binnen de gekozen hersteltermijn herstelt naar de vereiste dekkingsgraad.

Hieronder zijn de ontwikkelingen in beeld gebracht van de vier belangrijkste parameters voor het inzicht in de financiële ontwikkeling in 2015.

	Vermogen	Voorziening	Aanwezige dg
Primo jaar 2015	1.262.674	1.257.725	100,4%
Beleggingsopbrengsten	-13.057	77.949	-6,8%
Premie	37.980	32.726	0,4%
Waardeoverdrachten	269	357	0,0%
Kosten	21	21	0,0%
Uitkeringen	-29.550	-29.717	0,0%
Kanssystemen	0	485	0,0%
Toeslagverlening	433	475	0,0%
Overige mutaties TV	0	111	0,0%
Andere oorzaken	4.173	3.513	0,0%
Ultimo jaar 2015	1.262.943	1.343.645	94,0%

Strategische asset allocatie

In het voorjaar van 2015 heeft het bestuur een ALM-studie uitgevoerd en op basis daarvan een strategische asset allocatie beoordeeld die past bij de risicohouding en de ambities van het fonds. De ALM is gebaseerd op een aantal uitgangspunten zoals een minimale dekkingsgraad van 85% en de in 2015 geldende pensioenregelingen. Op basis van de ALM is besloten de bestaande strategische asset allocatie niet aan te passen, maar wel de renteafdekking te verhogen. In afwachting van de uitkomst van de onderhandelingen over een nieuwe regeling door sociale partners en gezien het feit dat de dynamische renteafdekking was gedaald onder het strategisch niveau, besloot het bestuur de stap naar een nieuwe SAA later te zetten. Een nieuwe regeling vereist onder andere de vastlegging van een nieuwe risicohouding en dat kan weer invloed hebben op de SAA. Daarna moet een nieuw dynamisch kader bepalen wanneer en op welke manier van de huidige werkelijke situatie naar de nieuwe strategische situatie kon worden toegewerkt. De onderhandelingen van de sociale partners over een nieuwe pensioenregeling liepen echter uit. De strategische asset allocatie is daarom ultimo 2015 niet meer gewijzigd ten opzichte van 2014. De verdeling is als volgt:

FGR	Strat. norm	Ultimo 2015	Min	Max
Matching Geldmarkt Fonds	0%	0,2%	0%	5,0%
Matching Vastrentende Waarden Fonds	35,0%	42,9%	30,0%	50,0%
Return Vastrentende Waarden Fonds	21,0%	19,8%	16,0%	26,0%
Return Aandelen Fonds	40,0%	34,2%	25,0%	45,0%
Return Alternatieve Waarden Fonds	4,0%	2,9%	0%	9,0%

De risicohouding is voor 1 oktober in overleg met belanghebbenden vastgelegd op basis van het in 2015 geldende beleid en het fonds heeft een risicostatuuat opgesteld waarmee deze beleggingen in lijn zijn.

Dynamisch beleid

Het fonds hanteert bij de uitvoering van haar beleggingsbeleid een dynamisch kader om de balans te managen. Het is een roadmap waarin triggers zijn afgesproken voor de rente, de inflatieverwachtingen en de minimaal nagestreefde dekkingsgraad (de 'pijngrens'). Als één van die triggers wordt geraakt, dan is er een discussie in het bestuur, geadviseerd door de BRAC, over de voorgestelde maatregelen. De discussie wordt gevoerd op basis van een aantal economische scenario's waarvan de effecten voor het fonds worden geanalyseerd. Het bestuur voert zo op gepaste momenten de discussie over te nemen maatregelen om de doelstellingen van het fonds haalbaar te houden onder veranderende marktomstandigheden.

De scenarioanalyse wordt onder meer gebruikt om te bepalen of de dekkingsgraad kan uitkomen beneden de pijngrens. In 2015 kwam dit inderdaad uit de doorrekening van het negatieve scenario. Daarmee werd de dekkingsgraad geraakt en was in principe een verlaging van het totale risico nodig.

In 2015 is op basis van het dynamisch balansbeleid een aantal keer besloten tot een aanpassing van de dynamische normen voor de renteafdekking en van de verhoudingen tussen vastrentende en zakelijke waarden. Een belangrijke beperking bij de stappen betrof de pijngrens voor de dekkingsgraad. In de beoordeling hiervan staat een vooraf vastgesteld negatief scenario centraal om te beoordelen of bij dat scenario de dekkingsgraad daalt onder de pijngrens van 85%. In 2015 bleek deze pijngrens van 85% in dit scenario te worden overschreden. Om het doorbreken van de pijngrens te voorkomen zou in principe het totale risico verlaagd moeten worden. Gegeven het lage niveau van de dekkingsgraad brengt een risicoverlaging echter de ambities van het fonds op de lange termijn in gevaar. In een discussie over de afweging tussen een bescherming van de dekkingsgraad op korte termijn en de ambities op lange termijn heeft het bestuur in 2015 besloten om de pijngrens te verlagen van 85% naar 80%. Dit ook omdat de gewijzigde UFR-systematiek in

een lagere dekkingsgraad resulteerde en omdat kortingen over tien jaar kunnen worden uitgesmeerd. Een verlaging van het totale beleggingsrisico bleef hierdoor achterwege.

Anderzijds stond de hoogte van de dekkingsgraad in 2015 een verhoging van het risico niet toe. De genomen stappen betroffen daarom een uitruil van renterisico en aandelenrisico. Per saldo is in 2015 het renterisico verlaagd en is het aandelenrisico verhoogd. Ultimo 2015 was de dynamische norm voor de renteafdekking gelijk aan de strategische norm van 50% en lag het aandelengewicht met 33,75% onder de strategische norm van 40%.

De roadmap voor het dynamisch beleid was in 2015 als volgt:

Nominale dekkingsgraad	<95%			105%-115%			120%		
Pijngrens ¹⁾	85%			85%			105%		
Renteniveau (30Y)	<2%	2%-3%	>3%	<2%	2%-4%	>4%	<2%	2%-5%	>5%
Renterisico	verhogen	optimaliseren	verlagen	verhogen	optimaliseren	verlagen	verhogen	optimaliseren	verlagen
Zakelijke waarde allocatie	verlagen	afh. v.d. markt	verhogen	verlagen	afh. v.d. markt	verhogen	verlagen	afh. v.d. markt	verhogen
Break-even inflatieniveau	<1,5%	>1,5%		<1,5%	1,5%-2,5%	>2,5%	<1,5%	1,5%-3%	>3%
Inflatie­risico	verlagen	–		verlagen	afh. v.d. markt	–	verlagen	afh. v.d. markt	–

Premie- en toeslagenbeleid

Het premiebeleid is in 2015 gebaseerd op de zuivere kostendeckende premie. Deze bedroeg € 40,7 miljoen (2014: € 34,3 miljoen). De feitelijk betaalde premie 2015 is met € 40,7 miljoen (2014: € 34,3 miljoen) daaraan gelijk. Toeslagen, verleend aan actieve deelnemers, worden betaald via de premie. Deze toeslagen zijn gebaseerd op de overeengekomen cao- of algemene loonsverhoging in het voorafgaande jaar. In 2015 werden geen toeslagen aan actieve deelnemers toegekend. Toeslagen aan gewezen deelnemers en pensioengerechtigden worden verleend afhankelijk van de financiële positie van het fonds en meer in het bijzonder van de dekkingsgraad. Onder een dekkingsgraad van 110% worden geen toeslagen verleend. Deze zijn dan ook niet verleend in 2015. Vanaf een beleidsdekkingsgraad van 117,5% kan volledig geïndexeerd worden (toekomstbestendig) op basis van de regeling 2015 (onvoorwaardelijke indexatie voor niet actieven).

1) het bestuur heeft in de loop van 2015 de pijngrens verlaagd naar 80%.

De feitelijke premie is als volgt samengesteld:

	2015	2014
Actuarieel benodigd	34.406	29.131
Opslag in stand houden vereist vermogen	5.264	4.196
Opslag voor uitvoeringskosten	1.025	927
Totaal feitelijke premie	40.695	34.254
Premie uit hoofde van overgangsregeling	4.173	3.665
Premie conform jaarrekening	44.868	37.919

De kostendeekkende premie is op dezelfde wijze samengesteld als de feitelijke premie.

Kosten 2015

Pensioenuitvoeringskosten

	2015	2014
Pensioenuitvoeringskosten in euro per deelnemer ¹⁾	318,-	246,-
Vermogensbeheerkosten		
Beheerkosten in % van het gemiddeld belegd vermogen ²⁾	0,41%	0,59%
Transactiekosten in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,23%	0,28%

In 2015 zijn de uitvoeringskosten gestegen van € 1,495 miljoen naar € 1,913 miljoen. De stijging van kosten van uitvoering wordt in ongeveer gelijke mate veroorzaakt door de kosten van de invoering van het nieuwe FTK en de nieuwe UFR, de kosten van het implementeren van een nieuwe regeling en de kosten van een ALM studie.

1) De kosten per deelnemer zijn berekend conform de aanbeveling van de Pensioenfederatie: kosten/ de som van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden.
(€ 1.913.000/6.014; 2014: € 1.495.000/6.068).

2) In dit kostenpercentage zijn de kosten van overlay beleggingen niet meegenomen.

Kosten van vermogensbeheer

De kosten van vermogensbeheer lagen in totaal lager dan in 2014. In 2014 zijn belangrijke aanpassingen gedaan in de beleggingsportefeuille met het doel de beheerskosten terug te dringen en de overzichtelijkheid van de portefeuille te vergroten bij een gelijke verdeling van de assets over categorieën. Vooral het onderbrengen van de staatsobligaties in de vastrentende waarden portefeuille onder één (semi-)passief mandaat heeft geresulteerd in lagere kosten. De transactiekosten voor deze portefeuille-aanpassing vielen in 2014.

In de aandelenportefeuille is door samenvoegen van twee mandaten ook bespaard op beheerskosten. Die aanpassing is in 2015 gedaan, de besparingseffecten zouden verder duidelijk moeten worden in 2016. Het bestuur zoekt naar een goede verhouding tussen rendement, kosten en risico. De hierboven geschetste vereenvoudiging van de portefeuille zal, waar dat mogelijk is worden voortgezet, conform het beleggingsbeleid.

De kosten van de beleggingen in commodities en van de overlay zijn vergelijkbaar met die van vorig jaar. De overige kosten, hoofdzakelijk kosten van de custodian en bankkosten en de kosten van vermogensbeheer, stijgen vooral door de stijging van de gemiddelde omvang van het beheerd vermogen. De posten bewaarloon, advies en kosten vermogensbeheer pensioenfondsen zijn anders uitgesplitst maar vergelijkbaar met 2014. In 2014 werd het bewaarloon niet apart verwerkt in de rapportage.

Van de totale kosten van 8.098 is 520 (in € x 1000) zichtbaar verwerkt in de jaarrekening. De overige kosten zijn verwerkt in de kosten voor gemene rekening en de onderliggende fondsen waarin wordt belegd.

Transactiekosten

De totale transactiekosten zijn anders gerubriceerd over de posten transactiekosten en aan- en verkoopkosten beleggingsfondsen. Van het totaal van 2.863 is 2.622 (in € x 1000) modelmatig berekend. Het gaat voornamelijk om kosten binnen beleggingsfondsen. Indirecte beheerskosten worden berekend op basis van de TER van de beleggingsfondsen. Verder wordt gebruik gemaakt van de modellen van de pensioenfederatie. Het overige deel bestaat uit direct in rekening gebrachte kosten. Het fonds neemt elk jaar stappen om het inzicht in de transactiekosten te verbeteren. In de volgende tabel worden de kosten van vermogensbeheer gerelateerd aan het gemiddelde belegde vermogen per categorie en aan het totaal gemiddelde belegde vermogen.

in euro x 1000,-	2015				2014			
	beheers kosten	trans- actie kosten	Aan- en verkoop- kosten beleg- gings fondsen	Totaal	beheers kosten	trans- actie kosten	Aan- en verkoop- kosten beleg- gings fondsen	Totaal
Kosten per beleggingscategorie								
Aandelen	983	42	376	1.401	1.940	529	130	2.599
Vastrentende waarden	861		2.103	2.964	1.842	1.850	459	4.151
Commodities	114	18		132	110			110
Totale kosten ex. overlay	1.958	60	2.479	4.497	3.892	2.379	589	6.860
Kosten overlay	476		324	800	492	0	141	633
Totale kosten incl. overlay	2.434	60	2.803	5.297	4.384	2.379	730	7.493
Overige vermogensbeheerkosten								
Kosten vermogensbeheer								
pensioenfondsen en bestuursbureau	150			150	266			266
Kosten fiduciair beheer	1.091			1.091	1.023			1.023
Bewaarloon	211			211				
Advieskosten vermogensbeheer	55			55	151			151
Overige kosten	1.294			1.294	1.253			1.253
Totaal overige kosten	2.801			2.801	2.693			2.693
Totale kosten vermogensbeheer	5.235	60	2.803	8.098	7.077	2.379	730	10.186

Toepassing Code pensioenfondsen

Per 1 januari 2014 is de Code Pensioenfondsen van kracht. Deze code komt voor pensioenfondsen in de plaats van de Principes voor goed pensioenfondsbestuur. De code is opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid, die hiermee normen hebben geformuleerd voor 'goed pensioenfondsbestuur'.

Het bestuur leeft de aanbevelingen uit de code in beginsel na. In 2015 is een reglement voor het bestuur opgesteld dat in overeenstemming is met de code. In het verslagjaar heeft het bestuur geïnventariseerd aan welke normen uit de code wordt voldaan, welke normen nog aanleiding geven tot actie en van welke normen het bestuur om moverende redenen wenst af te wijken. Het bestuur heeft vastgesteld dat ultimo het onderhavige verslagjaar grotendeels wordt voldaan aan de normen uit de code. Op het punt van diversiteit van bestuursorganen (norm 66 tot en met 70) constateert het bestuur dat de meeste bestuursorganen divers zijn samengesteld. Op bepaalde punten is verdere diversifiëring mogelijk. Dat is een punt van aandacht bij toekomstige vacatures. Het diversiteitsbeleid is vastgelegd in de functieprofielen. Het bestuur heeft aandacht voor diversiteit in de verkiezings- en benoemingsprocedures en dat is tot nu toe afdoende. Het bestuur blijft echter voor een groot deel afhankelijk van de kandidaten die zich melden en de uitslag van eventuele verkiezingen. Het bestuur houdt in de oproep tot kandidaatstelling en met het zoeken naar

kandidaten rekening met de gewenste diversiteit. Ook het verslag van de Raad van Toezicht leidt tot acties in relatie tot de code, zie aldaar.

Communicatie

In 2015 is de pensioenplanner aangepast aan de nieuwe regeling en is de dataleverantie aan mijnpensioenoverzicht.nl gecontroleerd. De website van het fonds wordt in 2016 vernieuwd. In 2015 werden daar de voorbereidingen voor getroffen door het opstellen van een nieuw communicatiebeleidsplan, een themakalender en een stappenplan om te voldoen aan de eisen van de nieuwe Wet Pensioencommunicatie en Pensioen 1-2-3. Die stappen lopen tot in 2017 door als steeds nieuwe onderdelen van de nieuwe wet van kracht worden. Ook de startbrieven werden aangepast.

Het bestuursbureau heeft drie dagen van persoonlijke voorlichting aan wegwachten georganiseerd in het land. Op de bijeenkomsten worden medewerkers wegwijs gemaakt in de regeling en de planner. Daarnaast is voorlichting gegeven aan jongere deelnemers en aan het management van de sponsors. Het fonds heeft ook meegedaan aan de Pensioendriedaagse, georganiseerd door Wijzer in Geldzaken. Bij die en andere gelegenheden deed een stijgend aantal deelnemers een verzoek om individueel te worden bijgepraat over hun pensioen en de mogelijkheden. Dit is mede een effect van reorganisatieplannen bij de sponsors.

In 2015 is Pensioenblik tweemaal verschenen. In het eerste nummer waren de thema's de effecten van de nieuwe regelgeving op pensioenen, de verhouding tussen risico en rendement en de dekking van pensioen bij overlijden en arbeidsongeschiktheid. In het tweede nummer werd aandacht besteed aan de waardevastheid van pensioen, het pensioenresultaat en het pensioen als arbeidsvoorwaarde.

Vanaf 2015 krijgen deelnemers op hun 50-ste en 60-ste verjaardag een brief. Doel is deze mensen tijdig te laten kijken naar en nadenken over de hoogte van hun pensioen en de mogelijkheden om het pensioen te flexibiliseren. De pensioenplanner geeft daar inzicht in en de deelnemers krijgen mogelijkheden om actie te ondernemen aangereikt.

De Uniforme Pensioenoverzichten zijn in september verstuurd.

ABTN

In 2015 is de ABTN per 1 juli aangepast aan het nieuwe toetsingskader. Per 1 oktober is aan de ABTN het beleid rondom de aanvangshaalbaarheidstoets toegevoegd. De ABTN bevat ook als bijlage het financieel crisisplan van het fonds.

Herverzekering

Het risico van kort leven en arbeidsongeschiktheid heeft het pensioenfonds herverzekerd bij Nationale Nederlanden met een eigen risico ter hoogte van de normaliter bij de werkgever in rekening te brengen premie (fictieve risicopremies maal de risicokapitalen). Deze verzekering heeft een looptijd van vijf jaar en dekt de bovenmatige schade over deze vijf jaren. Deze verzekering liep eind 2015 af. Het risico wordt per 1 januari 2016 verzekerd op risicobasis bij RGA via de Leidsche Verzekering Maatschappij.

Deskundigheidsbevordering

Het bestuur heeft drie kennissessies georganiseerd:

Eerste sessie

- EMIR. Dit betreft de Europese regelgeving op grond waarvan de koop en verkoop van derivaten en de verrekening van onderpand via een centrale partij moet plaatsvinden en niet meer over the counter kan. Voor het fonds is dit niet acuut, de toepassing van de regelgeving is voor pensioenfondsen uitgesteld tot augustus 2017. Voor andere partijen wordt het echter dit jaar verplicht. Dat kan een prijsopdrijvend effect hebben voor het fonds. Het fonds zal in ieder geval maatregelen moeten nemen voor Q4 2016 om tijdig over te gaan.

- Dynamisch beleid. Een uitleg en een discussie over de finesses van het beleid na de verfijning, zodat iedereen in detail op de hoogte is van de afdekking van rente- en aandelenrisico en de impact van de overgang op de nieuwe scenario's in het beleid, die noodzakelijk zijn door de veranderende marktomstandigheden.

Tweede sessie

- Nieuwe instrumenten in de Strategische Asset Allocatie. In de ALM-studie is een aantal vraagtekens gezet bij de huidige inrichting. Het bestuur heeft zich breed laten bijpraten over andere instrumenten, de mogelijkheden en de risico's.
- Instrumenten voor overlay management. Het bestuur heeft zich verdiept in alternatieven voor de huidige portefeuille.

Derde sessie

- Cash collateral voor de overlay portefeuille. De kosten van het huidige collateral gaan door veranderende regelgeving oplopen. Het bestuur heeft zich voorbereid door de gevolgen hiervan in kaart te brengen en globaal te kijken naar alternatieven. In 2016 wordt dit vervolgd.
- Benodigd rendement. Vanuit balansmanagement is gekeken naar het noodzakelijk rendement om de verplichtingen na te komen. Een andere manier van kijken die inspiratie biedt voor het balansmanagement en het beoordelen van de uitkomsten van de ALM-studie en het dynamisch beleid.

Hiernaast volgt het bestuur allerlei seminars en cursussen.

Governance

Het fonds kent een raad van toezicht en een verantwoordingsorgaan. De raad van toezicht heeft toezicht gehouden op het bestuur en het bestuur op verschillende punten geadviseerd en/of met raad en daad bijgestaan. Het verantwoordingsorgaan heeft haar oordeel gegeven over het door het bestuur in 2015 gevoerde beleid. Elders in dit bestuursverslag zijn de verslagen van beide organen en de reactie daarop van het bestuur opgenomen.

Overige te melden zaken vanuit het bestuur

Geschillen en klachtenregeling

In 2015 zijn er geen klachten ingediend of geschillen geweest.

Gedragscode van stichting Pensioenfonds ANWB

Pensioenfondsen moeten voldoen aan de bepalingen van de Nadere Regeling gedragstoezicht effectenverkeer 2002 en/of de Regeling gedragscode pensioen- en spaarfondsen 2004. Aangezien het fonds het vermogensbeheer heeft uitbesteed is effectentypisch gedragstoezicht voor het fonds niet vereist. De gedragscode en insidersregeling die voor het fonds zijn opgesteld, zijn in 2014 geactualiseerd. Personen op wie de gedragscode van toepassing is, krijgen jaarlijks een verklaring tot naleving van de code ter ondertekening aangeboden.

Eind 2014 is het bestuur gestart met de jaarlijkse zelfevaluatie onder begeleiding van een externe partij door middel van de Board Functioning Index van Montae. De uitkomsten van deze enquête zijn in 2015 besproken in het bestuur. Ze hebben geleid tot acties op het gebied van vastlegging van besluitvorming, de agendering/wijze van vergaderen, geschiktheidsontwikkeling en een directere betrokkenheid van het bestuur bij de verschillende risicocategorieën.

Ontwikkelingen in 2016

Ultimo 2015 is de dekkingsgraad van het fonds gedaald onder het minimaal vereist eigen vermogen. Per 1 april 2016 is een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. Dat plan laat zien dat binnen tien jaar de dekkingsgraad weer boven het vereist eigen vermogen ligt

en binnen vijf jaar boven het minimaal vereist eigen vermogen. De werkelijkheid is echter weerbarstiger dan de scenario's van het herstelplan. In de eerste maanden van het jaar daalden de aandelen markten en daalde de rente. De toenemende verplichtingen leidden tot een verdere verslechtering van de dekkingsgraad. Per 1 maart 2016 is de beleidsdekkingsgraad 94,9%.

Voor 2016 voorzien wij een voorzichtig herstel. De economie zal licht herstellen, de rente zal laag blijven. Het opkoopprogramma van de ECB is vergroot en uitgebreid naar bedrijfsobligaties, de FED geeft aan dat de rente in 2016 naar verwachting niet in vier, maar in twee stappen zal worden verhoogd. Voor 2016 wordt daarom gerekend met aanhoudend lage rente. De rente gevoeligheid van het fonds is dan groot. Reden voor het bestuur om de renteafdekking en de ontwikkelingen zeer nauwkeurig te blijven volgen.

De sponsors zijn in 2015 gestart met onderhandelingen over een nieuwe regeling. Zowel Unigarant en ANWB willen de regeling per 1 januari 2016 wijzigen. Unigarant wil een met de ANWB vergelijkbare regeling overeenkomen. De regeling die de ANWB wil laten uitvoeren is al bekend. Voor de financiële situatie van het fonds zijn er twee belangrijke wijzigingen. Ten eerste het afschaffen van de onvoorwaardelijke indexatie voor actieven. Ook zij zouden in de toekomst uit het overrendement van het fonds moeten worden betaald. Tot nu toe werd de indexatie van de aanspraken van actieven betaald uit de premie. Ten tweede de wens om de premie te maximeren op een percentage van de loonsom. Beide wijzigingen hebben tot uitgebreid overleg in bestuur geleid om te beoordelen of het fonds de regeling in uitvoering kon nemen. Daarin speelde natuurlijk de vraag of de verhouding tussen premie en opbouw reëel was, maar ook de vraag of in een afweging van de belangen van alle belanghebbenden evenwichtig kon worden gemaakt. Het fonds heeft begrip voor de wensen van de werkgevers en bonden om de premie stabiel te maken over een aantal jaren. Aan de andere kant kan het uitvoeren van een regeling met gedempte premie en voorwaardelijk indexatie effecten hebben op de bestaande pensioenrechten. Het fonds heeft, na bestudering van verschillende modellen, vastgesteld dat de regeling bij een bepaalde hoogte van de premie, in principe in uitvoering genomen zou kunnen worden. Het fonds houdt hier een slag om de arm, omdat in de eerste helft van 2016 wordt overlegd met alle belanghebbenden om te bepalen hoe zij tegen deze ontwikkeling en de daaruit voortkomende risico's aankijken. Uiteindelijk zal een risicohouding moeten worden vastgelegd, een opdrachtaanvaarding en een uitvoeringsovereenkomst moeten worden overeengekomen. Dit proces zal zeker tot in juni duren. Indien besloten wordt de regeling in uitvoering te nemen, dan zal dat zijn met terugwerkende kracht tot 1 januari 2016.

Het fonds beraadt zich in 2016 op de strategie en de visie op de toekomst. Vanuit het fonds wordt dat ingegeven door de toenemende kosten van governance en de constatering dat het fonds hier tijdig over na moet denken, nu het nog een redelijk jong fonds is. Vanuit de sponsors en de vakbonden kreeg dit traject een impuls doordat zij willen onderzoeken of de opbouw van nieuwe rechten beter elders kan worden ondergebracht, waardoor het fonds zou sluiten. Alle partijen hebben nu afspraken gemaakt voor een traject dat recht doet aan ieders verantwoordelijkheid, maar waarin ook de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een optimale uitkomst voorop staat.

Pensioenparagraaf

Kenmerken pensioenreglementen en -regelingen

Het pensioenfonds voert ten behoeve van de aangesloten ondernemingen een vijftal pensioenregelingen uit met actieve deelnemers. Alle hebben het karakter van een uitkeringsovereenkomst in de zin van artikel 1 van de Pensioenwet.

Regeling A is van toepassing op werknemers die geboren zijn vóór 1 januari 1951 en krachtens een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd op 31 december 1999 in dienst waren van de ANWB of gebruik maakten van de ANWB-regeling inzake vrijwillig vervroegd uittreden. Regeling A is een eindloonregeling waarin toezeggingen worden gedaan voor levenslang ouderdomspensioen ingaande op leeftijd 65, levenslang nabestaandenpensioen en wezenpensioen. Deze regeling zal na 2015 geen actieve deelnemers meer kennen.

Regeling B is op 1 januari 2000 in werking getreden. De regeling geldt voor de werknemer die in dienst van de ANWB is getreden na 31 december 1999 en voor de werknemer die in dienst van de ANWB is getreden vóór 1 januari 2000, maar geboren is na 31 december 1950. Per 1 januari 2006 blijven in de regeling opgenomen de werknemers geboren vóór 1 januari 1950. De regeling voorziet op basis van een pensioenrichtleeftijd van 61 jaar in een levenslang ouderdomspensioen, een overbruggingspensioen, een (tijdelijk) nabestaandenpensioen en een wezenpensioen. Ook deze regeling zal vanaf 2015 geen actieve deelnemers meer kennen.

Regeling D is van toepassing op werknemers die zijn geboren na 31 december 1949 en deelnamen aan pensioenregeling C en voor werknemers die in dienst van ANWB zijn getreden na 31 december 2012. Regeling D is een middelloonregeling waarin toezeggingen worden gedaan voor levenslang ouderdomspensioen ingaande op leeftijd 67, levenslang nabestaandenpensioen en wezenpensioen.

Regeling Unigarant 2013 is van toepassing op het ná 31 december 1949 geboren personeel dat deelnam aan pensioenregeling Unigarant 2006 en voor personeel dat in dienst is getreden ná 31 december 2012. Regeling Unigarant 2013 is een middelloonregeling waarin toezeggingen worden gedaan voor levenslang ouderdomspensioen ingaande op leeftijd 67, levenslang nabestaandenpensioen en wezenpensioen.

Regeling Logicx is van toepassing op het personeel van Logicx Mobiliteit dat in dienst is getreden ná 31 december 2006 en vanaf 1 januari 2007 op de medewerkers die reeds op die datum in dienst waren. Het betreft een middelloonregeling waarin toezeggingen worden gedaan voor levenslang ouderdomspensioen ingaande op leeftijd 65, levenslang nabestaandenpensioen en wezenpensioen.

De specifieke inhoud van deze regelingen is te vinden op www.pensioenfonds-anwb.nl.

Toeslagen

De indexatie van ingegane pensioenrechten en premievrije pensioenen is voorwaardelijk. Dit betekent dat het bestuur van het pensioenfonds jaarlijks besluit of er wel of geen indexatie van deze pensioenen en -rechten plaatsvindt. Dit bestuursbesluit is afhankelijk van de financiële positie van het fonds. Als in enig jaar een indexatie is verleend, is het niet zeker of en in hoeverre in de toekomst ook wordt geïndexeerd. Er wordt geen geld gereserveerd voor indexatieverlening en er wordt geen premie voor betaald.

Actieve deelnemers en arbeidsongeschikte deelnemers met een arbeidsovereenkomst (onvoorwaardelijke toeslagregelingen)

Het bestuur stelt jaarlijks de hoogte van het percentage vast waarmee de opgebouwde pensioenaanspraken van de actieve deelnemers en arbeidsongeschikte deelnemers met een arbeidsovereenkomst per 1 januari worden geïndexeerd. Deze toeslag op opgebouwde aanspraken is onvoorwaardelijk en wordt gefinancierd uit de premie. Het percentage is voor de middelloonregelingen D en Unigarant 2013 gelijk aan de algemene loonontwikkeling binnen de aangesloten werkgevers.

De toeslagverlening wordt, zoals aangegeven, ook toegepast voor de arbeidsongeschikte deelnemers met premievrijstelling waarvoor de arbeidsovereenkomst met de werkgever nog bestaat. Hun pensioenaanspraken alsmede pensioengrondslag waarover de premievrije voortzetting bij arbeidsongeschiktheid wordt berekend, worden tijdens de duur van de premievrije voortzetting en voortzetting arbeidsovereenkomst, in dezelfde mate verhoogd als de pensioenaanspraken voor actieve deelnemers. Het toeslagenbeleid van het Fonds voor actieve deelnemers en arbeidsongeschikte deelnemers met een arbeidsovereenkomst (op de opgebouwde pensioenaanspraken wordt onvoorwaardelijk toeslag verleend) is te typeren conform de indexatie-categorie F van de toeslagenmatrix (juli 2008).

Pensioengerechtigden, gewezen deelnemers en arbeidsongeschikte deelnemers zonder arbeidsovereenkomst (voorwaardelijke toeslagregelingen)

Het bestuur stelt jaarlijks de hoogte van het percentage vast waarmee de ingegane en premievrije pensioenen alsmede de pensioengrondslag van arbeidsongeschikten met premievrije voortzetting van de pensioenopbouw worden geïndexeerd. Deze toeslagverlening is voorwaardelijk en wordt met één uitzondering bij Unigarant (zie aldaar) gefinancierd uit het beleggingsrendement.

Indien het bestuur besluit tot toeslagverlening, geldt eenzelfde toeslagverlening voor de volgende aanspraken en rechten:

- a. De verzekerde pensioenrechten van de pensioengerechtigden.
- b. De verzekerde pensioenaanspraken van de gewezen deelnemers.
- c. De verzekerde pensioenaanspraken van de deelnemers met premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid zonder arbeidsovereenkomst.
- d. De verevende aanspraken op ouderdoms- en partnerpensioen in verband met einde huwelijk of samenwoning.
- e. De pensioengrondslag van deelnemers met premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid zonder arbeidsovereenkomst.

Het Fonds heeft de volgende voorwaardelijke toeslagregelingen:

Regelingen A, B, C, D, MAA en Logicx

Het percentage toeslag is voor de regelingen A, B, C, D, MAA en Logicx gebaseerd op de stijging van de afgeleide Consumenten Prijsindex voor alle huishoudens, over de periode juli voorgaand jaar en juli van het lopende jaar, met een maximum stijging van 4%. Een toegekende toeslag gaat in per 1 januari van enig jaar.

Op de pensioenrechten en pensioenaanspraken wordt jaarlijks toeslag verleend van maximaal de hiervoor omschreven maatstaf. Het bestuur beslist evenwel jaarlijks in hoeverre pensioenrechten en pensioenaanspraken worden aangepast. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen reserve gevormd en wordt geen premie betaald. De toeslagverlening wordt uit beleggingsrendement gefinancierd. Het toeslagbeleid van het Fonds voor deze regelingen is te typeren conform categorie D1 van de toeslagenmatrix (juli 2008).

Regelingen Unigarant

1. Voor ingegane pensioenen van gewezen deelnemers en pensioenen tijdens de periode 1991 t/m 1999.
De pensioenaanspraken en -rechten voor de verzekerden waarvoor de actieve deelname vóór 1 januari 2000 is geëindigd worden jaarlijks op 1 juli verhoogd met het percentage van de algemene loonontwikkeling, gepubliceerd door het CBS, met als referentieperiode januari vorig jaar tot januari lopend jaar, met een maximum van 3%. Deze toeslagverlening wordt niet gefinancierd uit het beleggingsrendement. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is een reserve ("reserve toeslagen") gevormd, waaraan geen financiële middelen meer worden toegevoegd. De toeslag zal ieder jaar wordt verleend zolang deze reserve daar toereikend voor is. Het toeslagbeleid van het Fonds voor deze regeling is te typeren conform categorie D4 van de toeslagenmatrix (juli 2008).
2. Voor ingegane gewezen deelnemers en pensioenen tijdens de periode 2000 t/m 2003.
De pensioenaanspraken en -rechten voor de verzekerden onder deze regeling, waarvoor de actieve deelname tussen 1 januari 2000 en 31 december 2003 is geëindigd worden jaarlijks op 1 januari verhoogd met het percentage van de algemene loonontwikkeling, gepubliceerd door het CBS, met als referentieperiode oktober van het voorgaande jaar tot oktober van het lopende jaar (direct voorafgaande aan de maand januari van toeslagverlening). Deze toeslagverlening wordt gefinancierd uit het beleggingsrendement. Het toeslagbeleid van het Fonds voor deze regeling is te typeren conform categorie D1 van de toeslagenmatrix (juli 2008).
3. Voor alle ingegane gewezen deelnemers en pensioenen op of na 1 januari 2004.
De pensioenaanspraken en -rechten voor al deze verzekerden worden jaarlijks op 1 januari verhoogd met de stijging van de afgeleide Consumenten Prijsindex voor alle huishoudens, over de periode oktober voorgaand jaar en oktober van het lopende jaar (direct voorafgaande aan de maand januari van toeslagverlening), met een maximum stijging van 4%. Deze toeslagverlening wordt gefinancierd uit het beleggingsrendement. Het toeslagbeleid van het Fonds voor deze regeling is te typeren conform categorie D1 van de toeslagenmatrix (juli 2008).

Franchises

De franchise is dat deel van het salaris dat voor de pensioenopbouw buiten beschouwing blijft vanwege de AOW. De franchise bedroeg in 2015:

Regeling	franchise gekoppeld aan	2015
A	ontwikkeling van de AOW	€ 24.033,-
D	fiscaal minimum	€ 13.449,-
Unigarant 2013	loonontwikkeling	€ 12.642,-
Logicx	fiscaal minimum	€ 13.449,-

Verzekerdenbestand

	Actieve deelnemers	Gewezen deelnemers	Pensioen-gerechtigden	Totaal
Stand per 31 december 2014	4.220	5.204	1.848	11.272
Mutaties door:				
Nieuwe toetredingen	762	0	0	762
Ontslag met premievrije aanspraak	-851	851	0	0
Waardeoverdracht	0	-30	0	-30
Ingang pensioen	-95	-53	177	29
Overlijden	-4	-6	-42	-52
Afkoop	0	-68	-4	-72
Andere oorzaken	7	-105	-4	-102
Mutaties per saldo	-181	589	127	535
Stand per 31 december 2015	4.039	5.793	1.975	11.807

Specificatie pensioengerechtigden

	2015	2014
Ouderdompensioen	1.541	1.423
Nabestaandenpensioen	400	393
Wezenpensioen	34	32
Totaal	1.975	1.848

De actieve deelnemers bevatten 198 deelnemers met een (gedeeltelijke) vrijstelling van premiebetaling.

Beleggingenparagraaf

Beleggingen in 2015

Het jaar 2015 kenmerkte zich door neerwaartse bijstellingen van zowel de economische groeiverwachtingen als de inflatieverwachtingen. De wereldeconomie liet in 2015 desondanks een voorzichtig verder herstel zien. De ontwikkeling van de regio's verschilde hierbij sterk. In de ontwikkelde landen, de VS voorop, was sprake van een cyclisch herstel, terwijl in de opkomende landen de economische groei verder afzwakte. Vooral de groeiafzwakking van China zorgde daarbij voor een tegenvallende vraag naar grondstoffen. De tegenvallende vraag zorgde bij een hoog blijvend aanbod van olie in een forse daling van de olieprijs. Om een verdere daling van de inflatieverwachtingen tegen te gaan en om de economische groei van de benodigde impuls te voorzien, nam de monetaire stimulering door centrale banken in 2015 verder toe. De lang verwachte eerste renteverhoging in de VS werd uiteindelijk pas in december doorgevoerd. Belangrijk was daarnaast dat China in augustus 2015 besloot tot een devaluatie van de yuan ten opzichte van de Amerikaanse dollar. Dit zette ook de valutakoersen van vele andere opkomende landen onder druk.

Financiële markten in 2015

Het jaar 2015 was zowel voor wat betreft de rente als de aandelenkoersen een turbulent jaar. In de eerste maanden zorgde de Griekse crisis voor koersdalingen van aandelen en een scherpe daling van de rente. De tienjaarsrente van Duitsland bereikte bijna een niveau van 0%. Gedreven door het voorzichtig herstel van de wereldeconomie steeg de rente in de maanden daarna en kwamen aandelenrendementen in de ontwikkelde markten per saldo in de dubbele cijfers. De devaluatie van de Chinese munt in augustus zorgde vervolgens echter weer voor een keerpunt. Bij beleggers nam de twijfel toe of de groei in de ontwikkelde landen sterk genoeg was om de terugval in de opkomende landen op te vangen. Deze twijfel werd ondanks een sterke banengroei in de Amerikaanse dienstensector gevoed doordat de Amerikaanse industrie in een recessie terecht kwam. Een groot deel van de winst op aandelen ging hierdoor in de tweede helft van het jaar verloren. De sterke daling van de olieprijs zette daarnaast vooral rendementen van high yield en obligaties van opkomende landen onder druk.

Vooruitzichten

Economie

De verwachting is dat de wereldeconomie in 2016 verder zal aantrekken. De Amerikaanse economische groei blijft daarbij op een redelijk niveau, terwijl de groei in het Eurogebied en Japan verder aantrekt. In de opkomende landen staat de economische groei eerst nog onder druk. De opkomende landen ondervinden hinder van de groeiafzwakking in China en de sterk gedaalde olieprijs. De basis voor de positieve ontwikkeling in de Eurozone ligt bij de lage Euro, de lage rente en de sterk gedaalde olieprijs. Bij een laag blijvende inflatie houdt de ECB de rente op 0%.

Het belangrijkste risico voor de groei van de wereldeconomie is een sterker dan verwachte groeiafzwakking in China. Hierdoor zou het voorzichtige herstel in de ontwikkelde landen in de kiem kunnen worden gesmoord.

Obligaties

De Amerikaanse centrale bank heeft in december 2015 voor het eerst in meer dan negen jaar de rente verhoogd. Bij een laag blijvende inflatie blijven sterke renteverhogingen in 2016 naar verwachting achterwege. Een verdere renteverhoging in 2016 is bij een voortgaand economisch herstel wel mogelijk. Ter stimulering van het groeiherstel en mogelijk gemaakt door de lage inflatie, houden centrale banken in het Eurogebied en Japan in 2016 de rente dicht bij 0%. Tegen deze achtergrond is een sterke stijging van de kapitaalmarktrente niet waarschijnlijk.

Aandelen

Een klimaat van voortgaand economisch herstel en een soepel monetair beleid is gunstig voor aandelen. Daarnaast zijn aandelen qua waardering verre van duur en bieden aandelen ten opzichte van staatsleningen een aantrekkelijke risicopremie. Niet in alle regio's zijn

de winstvooruitzichten even goed. In de VS hebben Amerikaanse bedrijven bijvoorbeeld te kampen met de sterke dollar en staan de winstmarges onder druk door een aantrekkende loonstijging.

Fondsspecifieke ontwikkelingen

Inrichting beleggingsportefeuille

De totale beleggingsportefeuille bestaat uit 5 beleggingsfondsen (FGR) voor gemene rekening. In het Matching Geldmarkt Fonds en het Matching Vastrentende Waarden Fonds wordt belegd om het renterisico van de verplichtingen af te dekken. In de drie overige fondsen wordt belegd om rendement te behalen. Elk van de 5 FGR belegt in een specifieke beleggingscategorie. In het beleggingsplan heeft het fonds de strategische portefeuilverdeling (norm) beschreven. Daarnaast is in dit beleggingsplan de minimale en maximale norm opgenomen. De derivatenportefeuille is toegewezen aan de verschillende FGR, maar wordt buiten de FGR-structuur opgebouwd.

In onderstaande tabel wordt de werkelijke verdeling ultimo 2015 weergegeven, de dynamische verdeling conform de aanpassing in het dynamisch beleid (2014 en 2015) en de strategische verdeling met bandbreedtes conform het beleggingsplan.

FGR	Dyna- mische Norm Ultimo 2014"	Dyna- mische Norm Ultimo 2015"	Strate- gische norm	Ultimo 2015	Min	Max
Matching Geldmarkt Fonds	0%	0%	0%	0,2%	0%	5,0%
Matching Vastrentende Waarden Fonds	45,0%	41,25%	35,0%	42,9%	30,0%	50,0%
Return Vastrentende Waarden Fonds	21,0%	21,0%	21,0%	19,8%	16,0%	26,0%
Return Aandelen Fonds	30,0%	33,75%	40,0%	34,2%	25,0%	45,0%
Return Alternatieve Waarden Fonds	4,0%	4,0%	4,0%	2,9%	0%	9,0%

In het kader van het dynamische beleid heeft het Bestuur in 2015 besloten om ten opzichte van het strategische gewicht een lager aandelengewicht te hanteren. Ultimo 2015 bedroeg het norm gewicht van het Return Aandelen Fonds 33,75% tegen een strategisch gewicht van 40%. Dit resulteerde in een hoger norm gewicht voor het Matching Vastrentende Waarden Fonds van 41,25% ten opzichte van een strategisch gewicht van 35%.

Het Bestuur heeft in 2015 afgezien van een tactisch beleggingsbeleid. Naast de beleggingen in de FGR heeft het fonds een derivatenportefeuille (renteswaps en put opties op aandelen).

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Maatschappelijk verantwoord beleggen vormt een geïntegreerd onderdeel van de bepaling en uitvoering van het beleggingsbeleid. Het fonds wil, vanuit goed huisvaderschap, voorkomen dat gelden terechtkomen bij ondernemingen die handelen in strijd met wet- en regelgeving. Het fonds heeft in dit kader Investment Beliefs geformuleerd waarin de uitgangspunten van Global Compact van de Verenigde Naties worden onderschreven. Het fonds onderschrijft de UNPRI (United Nations Principals for Responsible Investment) en stelt alleen vermogensbeheerders aan die UNPRI ondertekenaars zijn of duidelijk maken dat dit op afzienbare tijd zal plaatsvinden. Het fonds werkt ook met een lijst van uitsluitingen die periodiek wordt beoordeeld en aan de mandaathouders wordt toegestuurd. Op deze lijst staan in ieder geval beleggingen die in strijd zijn met de wet- en regelgeving als ook in strijd met de uitgangspunten van Global Compact van de Verenigde Naties. Gezien de omvang, is het fonds niet actief op aandeelhoudersvergaderingen.

Resultaten van de beleggingen

De beleggingsresultaten van de 5 FGR zijn als volgt te herleiden tot het totale rendement van de portefeuille. In percentages:

	rendement	benchmark	verschil
Matching Geldmarkt Fonds	-0,08	-0,18	0,10
Matching Vastrentende Waarden Fonds	0,14	0,34	-0,20
Return Vastrentende Waarden Fonds	-0,51	-2,70	2,19
Return Aandelen Fonds	6,95	3,80	3,15
Return Alternatieve Waarden Fonds	-25,90	-25,95	0,05
Totaal exclusief overlay	0,69	0,14	0,55
Swaps	-1,43	-1,10	-0,33
Opties	-0,28	-0,23	-0,05
Portefeuille pensioenfond	-1,02	-1,17	0,15

Het rendement over 2015 is vrijwel nihil. De overlay portefeuille maakt het rendement licht negatief. Verschillen tussen deze tabel met de totalen en de volgende tabellen uit de verschillende fondsen worden veroorzaakt door valutabewegingen. Het fonds dekt de Amerikaanse dollar, de Canadese dollar, het Britse pond en Japans yen voor 100% af. Ook voor deze afdekking wordt collateral gestort.

Voor het fonds is het op elk moment mogelijk om een lookthrough te hebben in deze FGR in de onderliggende fondsen.

Matching Geldmarkt Fonds

De Europese centrale bank heeft de rente in 2015 dicht bij 0% gehouden. Het rendement op het Matching Geldmarkt Fonds ligt hierdoor ook in 2015 dicht bij 0%.

De resultaten in het Matching Geldmarkt Fonds waren als volgt:

		rendement	benchmark	verschil
Geldmarktfonds	Merrill Lynch Euro Currency	-0,08	-0,18	0,1
		-0,08	-0,18	0,1

Matching Vastrentende Waarden Fonds

Binnen het Matching Vastrentende Waarden Fonds wordt alleen belegd in Europese staatsleningen. Na een daling in de eerste maanden van het jaar onder invloed van de Griekse crisis steeg de rente in de maanden daarna volgend op economisch herstel. Vrees voor een lagere economische groei, de dalende inflatie en extra stimulering door de ECB bracht de rente in de laatste maanden weer omlaag. Per saldo bleef de rente in 2015 daarmee redelijk stabiel.

Onderstaande tabel toont het rendement van het Matching Vastrentende Waarden Fonds in 2015 afgezet tegen de benchmark:

		rendement	benchmark	verschil
Rentende Waarden Fonds	Barclays Euro Aggregate 2014 Custom	0,14	0,34	-0,2
		0,14	0,34	-0,2

Return Vastrentende Waarden Fonds

Binnen het Return Vastrentende Waarden Fonds wordt belegd in de beleggingscategorieën credits, high yield en emerging markets debt.

De categorie credits bestaat uit obligaties van bedrijven wereldwijd met een solide kredietwaardigheid (investment grade, BBB+ en hoger). De categorie high yield belegt in de regio's VS en Europa in bedrijfsobligaties met een lagere kredietwaardigheid maar een hoger rendement. Bij emerging market debt gaat het om obligaties van opkomende landen.

Onderstaande tabel toont de rendementen van het Return Vastrentende Waarden Fonds en haar categorieën in 2015 afgezet tegen de benchmark:

beleggingscategorie	benchmark	rendement	benchmark	verschil
High Yield	Bofa ML US HY Cash Pay Const. Index hdg	11,28	6,36	4,92
Corporate Bonds	BC Global Aggregate Corporate Index Hdg	8,52	7,42	1,10
Emerging Market Debt	JPMorgan EM-GBI Index	-5,41	-5,23	-0,18
		7,20	4,21	2,99

Rendementen op high yield en emerging market debt stonden in 2015 sterk onder druk vanwege de daling van de olieprijs. Het rendement dat hier wordt weergegeven laat zien dat de prestaties van de managers boven de benchmark lag. De belegging in dit fonds hebben echter sterk last van valutaschommelingen. Enerzijds doordat het fonds de dollar afdekt en daarmee het rendement van de stijging van de dollar te niet doet, anderzijds omdat beleggingen in emerging markets debt daarnaast last hadden van de daling van de valuta van opkomende landen. Het totale effect hiervan bedraagt -7,71%.

Return Aandelen Fonds

Binnen het Return Aandelen Fonds wordt belegd in de aandelen Wereldwijd, Hoog Dividend, Opkomende Markten en Small Caps.

In 2015 werd belegd in een wereldwijd passief mandaat en in actieve mandaten voor de regio's VS en Europa. De actieve mandaten voor de regio VS betreffen een large cap growth mandaat en een low volatility mandaat. Ook voor de beleggingen Hoog Dividend en Opkomende Markten wordt belegd in actieve mandaten.

De categorie small caps wordt belegd in een actief mandaat en een actief beleggingsfonds die beide beleggen in Europese small caps aandelen.

Onderstaande tabel toont de rendementen van het Return Aandelen Fonds en haar categorieën in 2015 afgezet tegen de benchmark:

	Benchmark	rendement	benchmark	verschil
Aandelen Wereld Developed	MSCI World Net	12,73	10,42	2,31
Aandelen Hoog dividend	MSCI World Net	6,39	7,79	-1,4
Aandelen Europe Small Cap	MSCI Europe Small Cap Net	29,1	23,98	5,12
Aandelen Opkomende Markten	MSCI Emerging Markets Net	-3,52	-5,23	1,71
		12,52	10,65	1,87

Gedreven door het voortgaand economisch herstel in de opkomende markten zijn wereldwijde aandelen in 2015 in Euro met bijna 13% gestegen. Bij een sterker dan verwachte groei afzwakking bleven de opkomende landen hier sterk bij achter. De bijdrage vanuit het actieve beleid was in 2015 sterk positief. Ook bij dit fonds geleden de opmerking die gemaakt zijn bij het return vastrentende waarden fonds over de negatieve effecten van de ontwikkelingen van de valuta.

Return Alternatieve Waarden Fonds

Binnen het Return Alternatieve Waarden Fonds wordt alleen belegd in grondstoffen, door middel van futures in grondstoffen die telkens, voor expiratedatum worden doorgerold. Gezien de slechte resultaten is in de loop van 2015 besloten om deze belegging niet meer te herbalanceren. Het belang nam af en de relatieve performance toe. In 2016 is besloten om, binnen de bandbreedte, het gewicht naar nihil te brengen.

Onderstaande tabel toont de rendementen van het Return Alternatieve Waarden Fonds in 2015 afgezet tegen de benchmark:

		rendement	benchmark	verschil
Grondstoffen	Dow Jones UBS Commodity Index	-25,9	-25,95	0,05
		-25,9	-25,95	0,05

Renteswaps

Gedurende 2015 werd in het kader van het dynamisch beleid de renteafdekking aanvankelijk verlaagd op basis van het dynamisch beleid. Toen de rente nog verder was gedaald als gevolg van het beleid van kwantitatieve verruiming door de ECB werd de renteafdekking aan het einde van 2015 en begin 2016 verhoogd door middel van het afsluiten van nieuwe renteswaps. Een analyse liet zien dat het verwachte rendement door het toevoegen van aandelenrisico groter was dan het verwachte rendement op het renterisico.

De renteswaps worden defensief ingezet. Voor het tegenpartijrisico uit hoofde van de renteswaps wordt dagelijks collateral management (storting van het benodigde onderpand) toegepast.

Elk kwartaal wordt het afdekkingspercentage van de renteswaps en van het Matching Vastrentende Waarden Fonds vastgesteld. Wanneer dit percentage buiten de afgesproken bandbreedte komt, wordt de portefeuille van renteswaps aangepast, zodat weer het gewenste afdekkingspercentage wordt bereikt. Ultimo 2015 bedroeg de dynamische norm voor het afdekkingspercentage 50%. Dit werd per 1 februari 2016 verhoogd naar 54,5%. De hierbij toegestane bandbreedte bedraagt plus 2% en min 5%.

Put opties

Sinds 2012 maakt het fonds gebruik van quanto basket put opties ter afdekking van het neerwaartse risico van de strategische allocatie naar zakelijke waarden. Dit zijn opties waarbij het lokale rendement in Euro wordt uitbetaald. De put opties zijn over the counter afgesloten en het kredietrisico wordt afgedekt door middel van dagelijks collateral management (storting van benodigd onderpand).

In 2015 heeft het bestuur bekeken of het gebruik van deze complexe instrumenten in lijn is met de investment beliefs van het fonds. Na een zorgvuldige afweging heeft het bestuur gemeend dat de put opties niet geheel in lijn zijn met de investment beliefs op het gebied van transparantie en uitlegbaarheid en is besloten om deze opties te verkopen wanneer de dekkingsgraad dit toestaat.

In 2015 is besloten om een aflopende optie niet te verlengen. Daarnaast is begin 2016 besloten om de put optie die de minste neerwaartse bescherming voor de dekkingsgraad bood te verkopen. Per februari 2016 heeft het fonds nog één put optie in bezit. Wanneer de dekkingsgraad dit toestaat, zal ook deze optie worden verkocht.

Financiële paragraaf

Samenvatting van de financiële positie van het fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar

	eigen vermogen	technische voor- zieningen	dekkings- graad
	€	€	%
Stand per 31 december 2014	4.949	1.257.725	100,4
Resultaat boekjaar	-85.651		
Stand per 31 december 2015	- 80.702	1.343.645	94,0

De daling van de dekkingsgraad heeft plaatsgevonden door:

- de daling van de rentetermijnstructuur;
- het negatieve beleggingsrendement.

Dekkingsgraad / solvabiliteitseisen

De financiële positie van het pensioenfonds komt vooral tot uitdrukking in de dekkingsgraad. Dat is de verhouding tussen bezittingen en verplichtingen. Deze geeft aan of het fonds in de toekomst aan haar verplichtingen kan voldoen. De actuaris van het pensioenfonds berekent de dekkingsgraad als onderdeel van de jaarlijkse toereikendheidstoets. Deze toets voldoet aan de regels van De Nederlandsche Bank.

De dekkingsgraad ultimo jaar (op basis van de jaarrekening) heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2015	2014	2013	2012	2011
Dekkingsgraad ultimo (%)	94,0	100,4	104,7	96,4	90,4

Ultimo 2015 is er een negatief eigen vermogen van € 80.702.000,-. Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt € 57.653.000; het vereist eigen vermogen bedraagt € 198.438.000. Per 31 december 2015 is er sprake van een dekkingstekort en van een reservetekort.

Het fonds heeft in 2015 een herstelplan ingediend bij DNB, waarin wordt aangetoond dat de beleidsdekkingsgraad binnen de gekozen hersteltermijn van 10 jaar herstelt tot het niveau van de vereiste dekkingsgraad. Dit herstelplan voorzagt voor ultimo 2015 een beleidsdekkingsgraad van 100,5%, terwijl de werkelijke beleidsdekkingsgraad van 96,1% lager is. Het fonds heeft in het eerste kwartaal van 2016 het herstelplan geactualiseerd. Uit deze actualisatie blijkt dat het fonds naar verwachting binnen de gekozen hersteltermijn herstelt naar de vereiste dekkingsgraad.

Voor het fonds bestaat daarnaast de situatie dat de beleidsdekkingsgraad zich onder het niveau van de minimaal vereiste dekkingsgraad bevindt. Er geldt de regel dat de beleidsdekkingsgraad niet langer dan vijf achtereenvolgende jaarlijkse meetmomenten lager dan de minimaal vereiste dekkingsgraad mag zijn. Op basis van het huidige herstelplan zal deze situatie zich naar verwachting niet voordoen en zal het fonds zich tijdig herstellen tot het niveau van de minimaal vereiste dekkingsgraad.

Herstelplan

Op 30 juni 2015 heeft het fonds een herstelplan ingediend bij DNB. Dat herstelplan laat zien dat er geen extra maatregelen nodig zijn om uit te komen op een dekkingsgraad boven het vereist eigen vermogen.

Jaar	Dekkings- graad primo	Dekkings- graad ultimo	Indexatie actieven	Indexatie inactieven	Meetkundig beleggings- rendement
2014	104,7%	100,4%	0,0%	0,0%	18,5%
2015	100,4%	100,5%	0,0%	0,0%	4,0%
2016	100,5%	105,2%	2,5%	0,0%	4,0%
2017	105,2%	109,9%	2,5%	0,0%	4,1%
2018	109,9%	114,3%	2,5%	0,6%	4,1%
2019	114,3%	118,0%	2,5%	1,8%	4,2%
2020	118,0%	121,2%	2,5%	2,4%	4,3%
2021	121,2%	123,6%	2,5%	3,5%	4,4%
2022	123,6%	125,4%	2,5%	4,1%	4,5%
2023	125,4%	126,7%	2,5%	4,5%	4,6%
2024	126,7%	129,0%	2,5%	3,0%	4,7%

Binnen 10 jaar stijgt de dekkingsgraad tot boven de vereiste dekkingsgraad van 115,3%. In de overgangswetgeving is een maximale termijn van twaalf jaar toegestaan, maar het bestuur wil die termijn niet benutten. Binnen vijf jaar stijgt de dekkingsgraad tot boven de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,3%. Per 1 april 2016 is een nieuw herstelplan ingediend.

Actuariële paragraaf

	2015	2014
	€	€
Premieresultaat		
Premiebijdragen	40.347	33.952
Pensioenopbouw	-32.726	-28.159
Indexering en overige toeslagen	-501	-159
Pensioenuitvoeringskosten	-1.934	-1.438
	5.186	4.196
Intrestresultaat		
Beleggingsresultaten	-13.057	197.117
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	-2.119	-3.889
Wijziging marktrente	-75.830	-209.059
	-91.006	-15.831
Overige resultaten		
Wijziging actuariële grondslagen (inclusief sterftetrend, inclusie mutatie in excassoreserve)	-111	-28.949
Indexering en overige toeslagen (niet uit premie, inclusief mutatie in excassoreserve)	26	-28
Resultaat op uitkeringen	167	35
Resultaat op waardeoverdrachten (inclusief mutatie in excassoreserve)	-88	200
Technisch resultaat boekjaar (inclusief mutatie in excassoreserve)	783	-1.481
Overige mutaties (inclusief mutatie in excassoreserve)	-608	-453
	169	-30.676
Totaal saldo baten en lasten	-85.651	-42.311

Risicoparagraaf

Risicomangement

Het bestuur hanteert een risicomatrix bij het beheersen van de risico's. Die matrix wordt minimaal één keer per jaar vastgesteld. De verschillende risico's worden in hun samenhang beoordeeld en er wordt vastgesteld of de beheersmaatregelen voldoende zijn om het resterende risico te laten passen in de risicobereidheid van het bestuur. Deze stap wordt voorbereid in de risicocommissie.

Indien een risico meer aandacht behoeft of indien een risico niet langer past binnen de risicobereidheid van het bestuur worden acties ondernomen. Die acties kunnen bestaan uit nadere analyse van het risico, nieuwe beheersmaatregelen en overige acties.

De risico's zijn elk toegekend aan een bestuurslid, dat verantwoordelijk is voor de bewaking en voor de voortgang van acties. Minimaal eenmaal per jaar worden deze specifieke risico's en de voortgang van de acties in het bestuur afzonderlijk besproken.

Hieronder een beschrijving van de risico's en de acties die ondernomen zijn in 2015.

Financiële risico's:

Matching-/reterisico

Het fonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente omdat de looptijden van de beleggingen en de verplichtingen niet gelijk zijn. Bij de bepaling van het beleggingsbeleid weegt het bestuur zorgvuldig de voordelen (meer verwachte zekerheid) en nadelen (minder verwacht rendement) van meer of minder looptijd in het Matching Vastrentende Waarden Fonds af ten opzichte van alternatieve oplossingen. Het fonds is op korte termijn gevoelig voor schommelingen in de marktrente. Dit resulteert dan in mogelijk grote veranderingen in de dekkingsgraad. Ten einde dit risico binnen de maatstaven van de ABTN te beheersen is medio 2008 besloten het reterisico strategisch voor 50% statisch met renteswaps af te dekken op marktrente, waarbij rekening wordt gehouden met de UFR. In 2010 is besloten de afdekking van 50% per bucket (looptijdcategorie) door te voeren en de afdekking automatisch te herstellen, indien deze uit een bandbreedte loopt. De nieuwe UFR leidde in 2015 tot een verandering van de benodigde afdekking in de verschillende buckets. Het risico van deze situatie is in kaart gebracht door de fiduciair manager. Het bestuur oordeelde dat maatregelen niet direct noodzakelijk waren, maar dat bij vernieuwing van de swaps de afdekking in lijn gebracht wordt met de nieuwe UFR.

Het fonds had ook een afdekking op het aandelenrisico van 50% met putopties met vier verschillende looptijden oplopend tot 5 jaar. De feitelijke afdekking was in 2015 afwijkend, omdat het fonds een dynamisch beleid hanteert.

Hierboven werd al het verkopen van twee van de putopties gememoreerd. Het fonds heeft reterisico eind 2015 gedeeltelijk beperkt om meer risico te kunnen nemen met zakelijke waarden. De opvatting daarbij was dat de grotere blootstelling aan aandelenrisico gerealiseerd kon worden door het verkopen van een put optie, nu die ook niet meer passen in de investment beliefs van het fonds. Daarbij is onder meer geanalyseerd wat het effect van de verkoop van een put optie zou zijn om het totale risicobudget en op de minimale dekkingsgraad.

Het management van de overlay portefeuille is in handen van de fiduciair manager, NN IP. De nauwkeurigheid van de gerapporteerde renteafdekking is in 2015 beoordeeld door Robeco. Uit die beoordeling kwamen geen aandachtspunten.

Marktrisico

Het bestuur heeft in 2015 gewerkt met een dynamisch beleid zoals hierboven omschreven. Het beleid gebruikt triggers om marktontwikkelingen te herkennen die de doelstellingen van het fonds in gevaar kunnen brengen of die aanleiding kunnen zijn om het marktrisico van de beleggingen te verminderen. Als een trigger wordt geraakt beoordeelt het bestuur de effecten van de ontwikkelingen van de markt en de actuele positie van het fonds in verschillende scenario's met een tijdsduur van vijf jaar.

Het beleid is erop gericht om binnen de grenzen van het risico dat het fonds wil nemen, de doelstellingen te blijven halen. De uitkomst van de overwegingen van het bestuur kan leiden tot een dynamische aanpassing van de beleggingsportefeuille of aanpassingen in de overlayportefeuille voor de middellange termijn. Het fonds hanteert een pijngrens van 80% actuele dekkingsgraad als de dekkingsgraad waar het niet onder wil komen als resultaat van het beleid.

Na de invoering van een nieuwe UFR, de wijziging van de herstelplansystematiek en de invoering van de beleidsdekkingsgraad, werkt het bestuur aan vernieuwing van het dynamisch beleid. Daartoe wordt eerst opnieuw een strategische asset allocatie vastgesteld in relatie tot het in uitvoering nemen van de nieuwe pensioenregelingen.

Het bestuur hanteert scherpe mandaten en benchmarks voor de verschillende beleggingscategorieën.

Tegenpartij kredietrisico

Het fonds werkt voor de renteaftdekking en de valuta-aftdekking met contracten die het storten van hoogwaardig collateral voorschrijven. Het fonds is in bezit van voldoende stukken voor dit doel.

In 2015 is verder beoordeeld welk effect de invoering van de veranderende regelgeving op het gebied van onderpand voor swaps (Emir) heeft op de risico's die het fonds loopt. Vooral nog is Emir uitgesteld voor pensioenfondsen, maar de markt zal toch die kant op bewegen. In 2016 zullen maatregelen worden genomen om over te gaan op cash als onderpand en zullen de nieuwe risico's die hierdoor ontstaan in kaart worden gebracht en waar nodig zoveel mogelijk worden gemitigeerd.

In de beleggingsportefeuille wordt de rating van stukken gemonitord om niet meer risico te nemen dan gewenst is.

Verzekeringstechnisch risico

Om het verzekeringstechnisch risico te mitigeren is voor 2016 een aangepaste risicoverzekering afgesloten voor het kortleven risico en voor invaliditeit. In 2015 was dat risico verzekerd middels een stop-loss verzekering. De nieuwe verzekering kent lagere kosten en een kleiner risico voor het fonds. In de nieuwe verzekering wordt het risico op vroeg overlijden en arbeidsongeschiktheid in zijn geheel verzekerd.

Het langlevensrisico en de fondsspecifieke ervaringssterfte zijn in 2014 opnieuw beoordeeld. In 2016 wordt hier opnieuw naar gekeken als de nieuwe sterftetabels beschikbaar zijn.

Niet financiële risico's

Strategisch/omgevingsrisico

Het fonds wil transparant en benaderbaar zijn, zodat alle betrokkenen het vertrouwen in het fonds kunnen houden. 2015 was, gezien de ontwikkelingen in de markt, de dalende dekkingsgraad, de negatieve publiciteit rondom pensioenfondsen en de veranderende wet- en regelgeving een jaar vol uitdagingen. Het fonds is die uitdaging aangegaan door communicatie met belanghebbenden en door het tijdig starten van projecten om aan alle inhoudelijke eisen te voldoen.

Het fonds is in het najaar van 2015 gestart met het voeren van een eerste discussie over haar toekomst en een verkenning van de mogelijke scenario's. Het bestuur is van mening dat voortzetting van het fonds geen doel op zich is. In 2016 wordt een verkenning van alle mogelijkheden uitgevoerd, waarbij de wensen en belangen van de belanghebbenden worden meegenomen. Een analyse van het toekomstperspectief is dringender geworden nu de sociale partners hebben aangegeven dat ze de mogelijkheid willen onderzoeken of de regeling elders goedkoper kan worden ondergebracht.

Operationeel- / procesrisico

De werkzaamheden van het fonds zijn voor een zeer groot deel uitbesteed. Daarmee is het operationeel risico een onderdeel van het uitbestedingsrisico. De vraag is dan: door welke oorzaken bij de samenwerkingspartner kan de operatie van het fonds verstoord raken? Eén en ander wordt beoordeeld op basis van de evaluatie, de SLA en de ISAE-rapportage. De integriteit van de administratie over 2015 krijgt in maart 2016 een extra controle door de sponsors, naast de tussentijdse en eindcontrole door het bestuursbureau. In de eindcontrole wordt vastgesteld of de administratie van het fonds de juiste pensioenrechten over het afgelopen jaar bevat in vergelijking met de administratie van de werkgevers. Voor de processen achter de pensioenplanner is een testplan opgesteld en een proces om wijzigingen eenduidig te testen voordat er wordt overgegaan tot productie.

Uitbestedingsrisico

Het uitbestedingsrisico wordt beperkt door een uitbestedingsbeleid en een inkoopprocedure. Daarnaast zijn in 2015 de grote leveranciers geëvalueerd op basis van de overeenkomsten en de afgesproken service levels. Aandachtspunten waren de inhoud van de ISAE-rapportages en het IT-risico.

IT-risico

Het IT-risico is gemitigeerd doordat de verschillende strategische administraties, documenten, deelnemers, beleggingen en custody op verschillende platforms bij verschillende leveranciers zijn ondergebracht. Het IT-risico wordt beoordeeld in samenhang met de uitbesteding, omdat het fonds zelf geen IT-systemen bezit. De verschillende leveranciers zijn gevraagd naar de wijze waarop zij hun IT-hebben beveiligd en welke uitwijk- en crisisplannen zij hebben. In de evaluatie met de leveranciers zijn deze plannen en de ISAE-verklaringen beoordeeld en besproken.

Integriteitsrisico

Het onderzoek naar het beheersen van het risico van belangenverstremming met de leveranciers was één van de onderzoeken van DNB. Dit onderzoek wordt binnen het fonds in verschillende risicogebieden afgedekt. Het thema-onderzoek was voor het bestuur aanleiding om deze risico's in hun samenhang opnieuw te beoordelen en om er een aanvullende risicomatrix voor op te stellen, die vanaf 2016 in het reguliere risicobeheersingsproces wordt opgenomen. In het reglement van het bestuur is een regeling opgenomen over het omgaan met mogelijke belangenverstremming.

Juridisch risico

Hier ziet het bestuur het grootste risico in het anticiperen op en volgen van veranderingen in wet- en regelgeving en in het risico van onvoldoende kennis bij personen die bij het fonds betrokken zijn. De maatregelen zijn kennissessies, opleidingen, het bijwonen van seminars en het organiseren van informatiebronnen.

Risicostatuuat en risicohouding

In september heeft het fonds de risicohouding in overleg met de verschillende stakeholders vastgelegd. Uitgangspunt waren hierbij de regeling en het bestaande beleid. De risicohouding is vastgelegd in een risicostatuuat, een verkorte weergave die gebruikt kan worden in de communicatie over dit onderwerp.

Toekomstparagraaf

De financiële positie van het fonds geeft aanleiding tot zorg. Het bestuur verwacht geen snelle stijging van de rente en de groei van de economie is zwak. Het fonds zal eerst moeten herstellen voor er weer kan worden gedacht over het geven van toeslagen. De kans op korten, bij aanhoudende moeilijke financiële omstandigheden, is groot.

Het fonds is in 2015 gestart met het vernieuwen van de strategie en de missie. Aanleiding zijn de toenemende kosten van governance en het feit dat de ontwikkelingen in de pensioenwereld misschien kansen bieden om een inrichting te kiezen die beter past bij de doelen van de belanghebbenden. De sociale partners hebben in het pensioenakkoord dat zij in 2015 overeenkwamen, afgesproken dat zij de mogelijkheden om de pensioenuitvoering elders onder te brengen willen onderzoeken. Het bestuur wil in beide trajecten zoveel mogelijk samen optrekken om de kans op een optimale uitkomst voor alle belanghebbenden zo groot mogelijk te maken.

De besluitvorming over het al dan niet in uitvoering nemen van de nieuwe regeling voor de ANWB per 1 januari 2016 moet in 2016 worden afgerond.

Den Haag, 27 mei 2016

Het bestuur van de Stichting Pensioenfonds ANWB,

Jaap Groen
voorzitter

Nellie Willemssen
secretaris

Compliance Officer

Door het bestuur van Stichting Pensioenfonds ANWB (hierna: "het Fonds") is in oktober 2013 de Compliance Officer benoemd. Ten behoeve van het jaar verslag 2015 van het Fonds en conform de Gedragscode 2014 van het Fonds (hierna: "de Gedragscode") doet de Compliance Officer hierbij zijn rapportage van zijn werkzaamheden over 2015.

Gedragscode

De gedragscode is van toepassing op verbonden personen en insiders van het Fonds. Doel van de Gedragscode is het waarborgen en handhaven van het vertrouwen in het Fonds door belanghebbenden, alsmede het voorkomen van integriteitsrisico's. De normen voor verbonden personen liggen op het terrein van belangenverstrengeling, (schijn van) voorwetenschap, koersmanipulatie etc. Er zijn concrete normen opgenomen ten aanzien van relatiegeschenken, nevenfuncties, financiële belangen in zakelijke relaties en leveranciers. Voor insiders gelden bovendien nog normen ten aanzien van persoonlijke transacties en het toezicht daarop.

Verbonden personen en insiders van het Fonds

De volgende personen zijn als verbonden persoon of insider van het Fonds aangewezen:

- de leden van het bestuur van het fonds (insiders);
- de leden van de BRAC van het Fonds (insiders);
- medewerkers van de afdeling Vermogensbeheer en Treasury van ANWB B.V. (insiders);
- medewerkers van het bestuursbureau van het Fonds (insiders);
- de leden van het Verantwoordingsorgaan van het Fonds (verbonden personen);
- de leden van de Raad van Toezicht van het Fonds (verbonden personen).

Overeenkomsten tot naleving gedragscode en verklaringen tot naleving 2015

Conform de Gedragscode dienen alle verbonden personen en insiders een overeenkomst tot naleving van de Gedragscode aan te gaan met het Fonds. Tevens dienen zij jaarlijks een verklaring tot naleving van de Gedragscode te ondertekenen.

In de overeenkomst tot naleving, verbinden de verbonden personen en insiders zich aan de Gedragscode te houden. In de verklaringen tot naleving dienen verbonden personen te verklaren:

- dat zij de Gedragscode in 2015 juist hebben nageleefd;
- dat zij geen relatiegeschenken of uitnodigingen hebben aanvaard als bedoeld in de Gedragscode, dan wel deze hebben opgegeven aan de Compliance Officer en daarvoor goedkeuring hebben van het bestuur van het Fonds;
- dat zij geen nevenfuncties en financiële belangen hebben in zakelijke relaties als bedoeld in de Gedragscode, dan wel deze hebben opgegeven aan de Compliance Officer en daarvoor goedkeuring hebben van het bestuur van het Fonds. Insiders dienen in de verklaring tot naleving voorts nog te verklaren dat zij geen persoonlijke transacties hebben verricht als bedoeld in de Gedragscode, dan wel deze te hebben opgegeven aan de Compliance Officer en daarvoor goedkeuring hebben van het bestuur van het Fonds.

Mutaties

In 2015 hebben de volgende mutaties plaatsgevonden:

- een lid van de BRAC is vertrokken en per juli 2015 vervangen door een nieuw lid;

- bij de afdeling Vermogensbeheer en Treasury van ANWB B.V. is een medewerker vertrokken en per maart 2015 vervangen door een nieuwe medewerker;
- bij de afdeling Vermogensbeheer en Treasury van ANWB B.V. zijn in 2015 twee nieuwe medewerkers in dienst getreden die als insider moeten worden aangemerkt;
- een lid van het Verantwoordingsorgaan is vertrokken en per mei 2015 vervangen door een nieuw lid.

Nevenfuncties

De verbonden personen en insiders hebben allen de overeenkomst en verklaring 2015 tot naleving ondertekend geretourneerd. Daarbij zijn de volgende nevenfuncties opgegeven:

De heer R. Volders (lid van de BRAC):

- Actuaris bij AZL;
- Bestuurslid van de Stichting Pensioenfonds AZL namens de werknemers;
- Lid van de beleggingscommissie van Stichting Pensioenfonds AZL.

De heer J. Bouma (voorzitter van de Raad van Toezicht):

- Directeur Shell Pensioenbureau Nederland
- Bestuurslid Shell Nederland Pensioenfonds Stichting
- Bestuurslid Fed. Van Ned. Pensioenfonds;
- Bestuurslid PensionsEurope;
- OPSG van EIOPA.

De heer Den Boer (lid van de Raad van Toezicht):

- Nieuwe functie per 24 april 2015: directeur pensioenen bij MN te Den Haag.

Het bestuur van het Fonds heeft goedkeuring verleend voor deze nevenfuncties.

Relatiegeschenken en uitnodigingen

Er zijn geen relatiegeschenken en uitnodigingen opgegeven en geaccepteerd die in strijd zijn met het beleid. ConclusieIn het jaar 2015 zijn geen nevenfuncties, geschenken en uitnodigingen of transacties opgegeven, die in strijd zijn met de gedragscode. Ook overigens zijn er geen zaken in strijd met de Gedragscode gemeld of geconstateerd. Voor de volgende kalenderjaren dienen de verbonden personen en insiders opnieuw een verklaring tot naleving te ondertekenen, aan het eind van ieder jaar of tussentijds bij wijzigingen.

K.S. van der Meulen

Compliance Officer Stichting Pensioenfonds ANWB

Verantwoordingsorgaan

Verslag van het Verantwoordingsorgaan

Inleiding

Het bestuur van het ANWB Pensioenfonds legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan (VO) over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. De wettelijke taak van het VO is vastgelegd in de Pensioenwet.

Het VO geeft een oordeel over het handelen en evenwichtige belangenafweging van het bestuur over het afgelopen boekjaar aan de hand van het jaarverslag, jaarrekening en andere informatie. Daaronder zijn begrepen de bevindingen van de Raad van Toezicht (RvT) over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst. Gelijk voorgaande jaren gebruikt het VO dit moment ook om een aantal aanbevelingen te doen.

Inrichting en werkwijze VO

Het VO heeft 1x per maand in eigen verband vergaderd, twee vergaderingen met het bestuur gehad en twee vergaderingen met de RvT. De voorzitter en secretaris hebben incidenteel overleg met het bestuursbureau.

Het wettelijk kader geeft een afbakening van de taken en verantwoordelijkheden. Het wettelijk kader geeft enkele open normen zodat nadere afstemming met andere organen van het Pensioenfonds noodzakelijk is om de rol van het VO zo effectief mogelijk te kunnen uitvoeren.

Een evaluatie over het eerste jaar in de nieuwe structuur met een RvT, Bestuur en VO heeft niet plaatsgevonden. Het Bestuur en RvT hebben wel een evaluatie van het eerste jaar gehouden. Het VO hecht er aan met de andere organen een evaluatie te houden.

Aanbeveling: Organiseer een evaluatie met RvT, bestuur én VO in 2016.

Visie en strategie

Afgelopen jaar is er een nieuwe pensioenregeling tussen de werkgever en werknemersorganisaties tot stand gekomen. Het VO neemt waar dat het bestuur laat gesprekspartner is geworden in de overleggen tussen sociale partners. Feitelijk speelt het bestuur geen rol bij de totstandkoming van een nieuwe pensioenafpraak. Gezien het belang van de uitvoering van nieuwe afspraken is dit echter wel wenselijk. Het bestuur werd geconfronteerd met en verrast door de snelheid en de complexiteit van het in uitvoering moeten nemen van de nieuwe regeling. Het VO ziet dat het bestuur daarna goede acties heeft genomen en de juiste discussies zijn gevoerd ook ten aanzien van de belangenafweging.

Het VO heeft vorig jaar geadviseerd dat het bestuur komt tot een bredere visie en strategie op de toekomst van het Pensioenfonds ANWB. Het VO ziet in de stukken dat het bestuur in het najaar in een benen op tafel sessie met de RvT een eerste discussie heeft gevoerd over de strategie en de toekomst van het fonds. Er zijn toen acties geformuleerd die geen opvolgdatum hebben gekregen. Het VO heeft vernomen dat er gezocht wordt naar een externe adviseur om het bestuur te ondersteunen. Voor het VO is het onduidelijk hoe het bestuur dit punt heeft opgepakt, zeker gezien het feit dat de noodzaak tot het ontwikkelen van een toekomstvisie in een stroomversnelling is gekomen door de nieuwe pensioenregeling en andere financiële ontwikkelingen.

Aanbeveling: Gezien de ervaringen van afgelopen jaar raadt het VO het bestuur aan haar positie in het krachtenveld van sociale partners te versterken en daarmee meer vat krijgen op de toekomst van het Psf. Ook raadt het VO het bestuur aan de strategie en toekomst van het Psf ANWB voortvarend en met een concreet stappenplan met mijlpalen en betrokkenheid van stakeholders op te pakken en voor eind 2016 gereed te hebben.

Samenwerking VO-bestuur

Het VO constateert dat bijna twee jaar na start de samenwerking niet optimaal is. Het VO neemt waar dat ze laat geïnformeerd en betrokken wordt over adviestrajecten. Procesmatige verbeteringen zijn wenselijk. Naast de twee reguliere vergaderingen is er geen direct contact tussen VO en Bestuur en alle contacten lopen via het Bestuursbureau. Het VO erkent voor zichzelf hierin ook een actievere rol. Alles overziende heeft het VO de wens de samenwerking tussen beide partijen te versterken.

Aanbeveling: Het VO zou regelmatig formeel/informeel informatie uitwisseling tussen voorzitter, bestuursleden e/o bestuursbureau wenselijk achten.

Risicohouding

In 2015 was het fonds verplicht om voor 1 oktober 2015 een risicohouding te formuleren en een ALM studie uit te voeren. In de wetenschap dat er onderhandelingen waren met de sociale partners over een nieuwe cao incl. pensioenafspraken, is dit als een eerste oefening tot stand gekomen. Het VO vindt dat ze goed is meegenomen door het bestuur m.b.t. de ALM studie, de rol van het VO bij de risicohouding is echter beperkt gebleven tot een brainstorm in de eerste fase. Het VO vindt het belangrijk dat in een volgende bepaling van de risicohouding alle stakeholders tijdig en voor het volledige proces betrokken worden.

Aanbeveling: Het VO vindt het belangrijk dat alle stakeholders (werkgever, sociale partners, RvT en VO) voldoende betrokken worden in discussies over de risicohouding. Het VO raadt het bestuur aan daar concreet acties op te nemen. Dat kan bij inziens van het VO alleen in dialoog en niet schriftelijk.

Risicoproces

Het uitgangspunt van het bestuur in 2015 is geweest om elke vergadering één risicoaandachtsgebied te bespreken o.l.v. de verantwoordelijk bestuurder van dat onderwerp. Het VO ziet dat terug in de verslagen over risicomanagement. Het valt op dat er een risicomatrix is, een separate actielijst en per vergadering een uitgewerkte beschrijving van de risico's en de te nemen stappen/acties. Het VO vraagt zich af hoe de koppeling tussen drie verschillende bestanden over steeds hetzelfde onderwerp goed te borgen is. Ook ziet het VO niet duidelijk terug wanneer een risico is besproken en niet aan alle acties hangen duidelijke deadline/data.

Per vergadering één risico bespreken betekent dat het lang duurt voordat alle risico's besproken zijn. Het VO vraagt zich af hoe het bestuur omgaat met eventuele ontwikkelingen op de risico's die nog besproken moeten worden of net besproken zijn.

Het VO heeft vorig jaar geadviseerd om een monitoring op te zetten op de effectiviteit van de beheersmaatregelen in te regelen, dit is nog niet geëffectueerd.

Aanbeveling: Het VO heeft de wens het risico in zijn breedheid te monitoren. Om de beheersbaarheid en terugvindbaarheid te vergroten, adviseert het VO om de risicomatrix, verantwoordelijkheden, acties en bespreekmomenten samen te voegen tot één document. Tevens wordt gevraagd om een continu en onafhankelijk auditproces in te richten om de effectiviteit van de genomen maatregelen periodiek te toetsen.

Communicatie

Afgelopen jaar hebben twee VO leden kunnen participeren in de communicatiecommissie van het bestuur. Het VO heeft dit op prijs gesteld omdat op deze manier veel inzicht is verkregen in de problematiek van de commissie met onderwerpen als de impact analyse Wet pensioencommunicatie, nieuwe website/pensioenplanner Pensioenfonds, cao afspraken, communicatiebeleidsplan 2015-2017 en invulling Pensioenblik. Het VO zal komend jaar de uitwerkingen van de verschillende initiatieven nauwgezet volgen.

In de Wet Pensioencommunicatie is de rol van de werkgevers zwaarder aangezet. Dit ontlast het Pensioenfonds ANWB niet van het informeren van alle deelnemers, waaronder ook de slapers en de gepensioneerden.

Voor de informatie naar de actieve deelnemers is incidenteel een beroep gedaan op de interne website 1.nu. Slapers en gepensioneerden blijven echter van die informatie verstoken. Gezien de vele berichtgevingen in de landelijke media is het van belang dat het Pensioenfonds alle betrokkenen goed en tijdig kan informeren over de stand van de zaken bij het eigen Pensioenfonds. Bij deze twee groepen is de binding met de werkgevers niet of nauwelijks meer aanwezig. Bovendien wordt het Pensioenfonds door de deelnemers beschouwd als het orgaan dat deskundig is op het gebied van de pensioenen. Dit maakt het noodzakelijk dat met voorrang gewerkt wordt aan het vergaren van e-mail adressen van alle deelnemers én het snel reageren op nieuws dat voor de deelnemers van belang is.

Pensioenonderwerpen worden vaak op een eenzijdige manier in het nieuws gebracht (met name verslechterende dekkingsgraad en mogelijke kortingen). Vanuit het bestuur wordt geen gebruik gemaakt van (snelle) media om te reageren op actuele onderwerpen. Bijvoorbeeld door een beeld te schetsen van de situatie rond het eigen ANWB Pensioenfonds. Het VO ziet dit als gemiste kansen, het bestuur heeft aangegeven druk bezig te zijn met complete vernieuwing van de website waardoor er afgelopen jaar minder is gepubliceerd op de huidige website.

Het VO vindt het een gunstige ontwikkeling dat is gestart met een panel van deelnemers en gepensioneerden, die weinig tot geen kennis hebben van pensioenen. Dit vergroot de kans dat de verstrekte informatie op de website en in de publicaties door de deelnemers wordt gelezen en begrepen.

Aanbeveling: Het VO verwacht dat het bestuur een proactieve rol in voorlichting en informatievoorziening pakt richting alle belanghebbenden van het Pensioenfonds. Maak daarbij optimaal gebruik van de website en e-mail faciliteiten naar alle deelnemers.

Uitvoering en uitbesteding

Het VO heeft in 2015 vastgesteld dat er inzicht en overzicht is van alle (extern) betrokken partijen van het Pensioenfonds. Het bestuur geeft aan dat met alle betrokken externe partijen contractuele afspraken zijn gemaakt met duidelijke taakstellingen en dat deze afspraken regelmatig worden geëvalueerd door het bestuur. De ingeschakelde externe partijen voldoen in ruime mate aan allerlei keurmerken die gangbaar zijn in de desbetreffende werkgebieden.

Het VO is tevreden dat opvolging is gegeven aan het Aanbeveling in 2014 om een overzicht op te stellen van alle betrokken (externe) partijen. Het opstellen van een dergelijk overzicht is geen doel op zich maar is onderdeel van het risicobeheersingsproces. Het is naar het oordeel van het VO belangrijk dat dit overzicht regelmatig wordt bijgehouden, actueel blijft en toegankelijk is. Het VO heeft hierover een zorg of het relatieve kleine bestuursbureau de opvolging van afspraken en controle kan garanderen.

Dynamisch beleid

In 2014 is het bestuur gestart met het opstellen van het dynamisch beleggingsbeleid om tijdig in te kunnen spelen op ontwikkelingen in de markt. Het VO onderschrijft het belang om snel te kunnen reageren op deze veranderingen. Het VO heeft begrepen dat er over 2015 nog geen evaluatie heeft plaatsgevonden.

Aanbeveling: Gegeven het nFTK en de bijzondere marktontwikkelingen, waaronder de uitzonderlijk lage rentestanden, adviseert het VO het bestuur om dit onderwerp actueel te houden. Dit zal een bijdrage leveren aan de zichtbaarheid van de werking van dit beleid.

Jan Rijnveld
Voorzitter Verantwoordingsorgaan

Sytze Venema
Voorzitter Verantwoordingsorgaan

Reactie bestuur

Het bestuur dankt het VO voor zijn inbreng in 2015. Het bestuur heeft het overleg met het VO steeds ervaren als ontspannen en constructief. Op 26 mei 2016 heeft het VO schriftelijk zijn oordeel gegeven over het handelen van het bestuur in de zin van artikel 115a lid 2 van de Pensioenwet. Hieronder volgt de reactie van het bestuur op dit oordeel.

Evaluatie

In het oordeel geeft het VO aan prijs te stellen op een evaluatie van de samenwerking met name in verband met de nieuwe structuur waarin sinds 2014 wordt gewerkt. Uiteraard is het bestuur daartoe bereid. Zie ook hieronder bij Samenwerking VO-bestuur.

Visie en strategie

Het bestuur is met het VO van mening dat het passend zou zijn geweest als de sociale partners het fonds nauwer zouden hebben betrokken bij het tot stand komen van een nieuwe pensioenregeling eind 2015. Helaas is dat, ondanks alle pogingen die het bestuur daartoe heeft ondernomen, niet het geval geweest. Deze door het bestuur gewenste betrokkenheid is niet af te dwingen omdat de pensioenregeling een overeenkomst is tussen de sociale partners. Nadat de sociale partners een akkoord hadden gesloten heeft het bestuur de gang van zaken geëvalueerd met de werkgever en zijn goede afspraken gemaakt over de samenwerking in de toekomst.

Het bestuur heeft een traject gestart over de toekomst van het fonds. In dat traject wordt aan alle belanghebbenden bij het fonds, waaronder nadrukkelijk ook het VO, de mogelijkheid geboden om de belangen, wensen, visie en ideeën over de toekomst van het fonds naar voren te brengen. Het bestuur zal dit vervolgens meewegen in haar besluitvorming, naast de andere relevante feiten en omstandigheden zoals (verwachte) wetswijzigingen, de brede pensioendiscussie en de ontwikkeling van de dekkingsgraad. Het bestuur heeft een tijdspad uitgezet dat leidt tot een besluit voor eind 2016. Tussentijds zullen de bevindingen ten aanzien van de belangen van de verschillende belanghebbenden en de opties ten aanzien van de toekomst in een open proces besproken worden met de belanghebbenden, waaronder het VO. Het bestuur hecht zeer aan een gedegen proces, waarin de belangen van betrokkenen en alle (toekomstige) mogelijkheden zorgvuldig worden gewogen. Omdat er geen urgentie is, is de kwaliteit van het proces en de juiste timing voor het bestuur belangrijker dan het tijdspad.

Samenwerking VO-bestuur

Het bestuur constateert dat het VO kennelijk niet tevreden is over de samenwerking. Het bestuur hecht aan een goede en constructieve relatie met het VO en wil daaraan graag een bijdrage leveren. Het bestuur meent ook dat de relatie en het overleg met het VO dient te passen binnen het kader van de wettelijke taken en verantwoordelijkheden van het VO en van het bestuur.

Het bestuur is van mening dat het VO tijdig is geïnformeerd over de relevante onderwerpen en dat ook tijdig een beroep is gedaan op betrokkenheid van het VO in de gevallen dat de regels dat voorschrijven.

Het proces ten aanzien van raadpleging van het VO is in 2015 geformaliseerd en ook wordt gewerkt met een jaaragenda waarin helder is beschreven bij welke onderwerpen op welke momenten het VO geraadpleegd dient te worden.

Het bestuur staat open voor de voorstellen van het VO die de samenwerking kunnen optimaliseren

Risicohouding

Het bestuur streeft ernaar goede invulling te geven aan de per 1 juli 2015 geldende wettelijke verplichting ten aanzien van de risicohouding (artikel 102a Pensioenwet) om in overleg met (ook) het VO tot een risicohouding te komen. Het fonds heeft daarom in 2015 uitgebreid met het VO van gedachten gewisseld over de ALM en de risicohouding van het fonds. Thans vindt opnieuw overleg plaats over de recent aangepaste risicohouding die direct voortvloeit uit het in uitvoering nemen van de nieuwe pensioenregeling. Daarbij moet helaas worden geconstateerd dat er weinig discussieruimte is gezien de dekkingsgraad van het fonds.

Risicoproces

Het fonds is in 2015 gaan werken met een nieuwe risicomatrix voor het risicoproces. Het is een levend basisdocument, waarin de risico's, de beheersmaatregelen, de acties en de planning zijn opgenomen. De risicocommissie van het bestuur heeft de speciale taak zich te buigen over de risicomatrix en voorts zijn alle risico's toebedeeld aan bestuurders, daarmee is het overzicht gewaarborgd. De risicomatrix wordt continu na overleg met de risicocommissie, de betreffende bestuursleden in of buiten vergadering aangepast. Daarmee worden alle risico's een onderdeel van het risicoproces, een systematisch proces van het vaststellen/wijzigen van risico's, het voorstellen en nemen van maatregelen en het monitoren en evalueren van maatregelen, per risico en als geheel. Een en ander is beheersbaar en terugvindbaar. Het bestuur zal aandacht besteden aan het concreet formuleren van deadlines waar dat nodig is. Het bestuur heeft in 2015 drie onderwerpen besproken in het kader van oversight management. Die onderwerpen zijn gekoppeld aan de risicomatrix. Het bestuur volgt die onderwerpen en kiest jaarlijks nieuwe onderwerpen voor toetsing door een objectieve derde als dat een passende aanpak is.

Communicatie

Het bestuur waardeert de deelname van het VO aan de communicatiecommissie. Het bestuur wil ten aanzien van de aanbeveling opmerken dat zowel de werkgever als het fonds eigen taken en verantwoordelijkheden hebben op grond van de wet om te communiceren met belanghebbenden. Het is belangrijk dat de communicatie van beide partijen op elkaar is afgestemd en een eenduidig beeld oplevert. Het bestuur heeft de werkgever daarop in het verleden regelmatig aangesproken. Het fonds vindt goede communicatie zeer belangrijk en werkt met een communicatiecommissie en een communicatiebeleid dat recent is aangepast naar aanleiding van gewijzigde regels. Het fonds vult de wettelijk bepaalde communicatiemomenten adequaat in. Daarnaast communiceert het fonds op andere momenten en op andere wijzen, onder meer als er actuele onderwerpen zijn, zoals via intranet van de ANWB. In het communicatiebeleid is bepaald dat de website van fonds één van de communicatiekanalen is, naast onder andere print-media en het organiseren van spreekuren en bijeenkomsten. Het bestuur handelt conform het beleid. Op de website is 'alle' relevante informatie voorhanden. Ook relevante communicatie van de werkgevers wordt overgenomen op de website van het fonds. De inzet van persoonlijke digitale communicatie zullen we in de toekomst verder ontwikkelen, conform het communicatiebeleid. De nieuwe opzet van de website in 2016 zal daarbij helpen.

Dynamisch beleid

Het dynamisch beleid is een instrument om de balans van het fonds te managen bij wijzigende feiten en omstandigheden, zoals de dekkingsgraad, de wijziging van het FTK en de lage rentestanden. In 2015 is het dynamisch beleid onderwerp geweest van discussies, die hebben geleid tot aanpassing van het beleid. Het dynamisch beleid zal in 2016 opnieuw onderwerp zijn van discussie in het bestuur.

Raad van Toezicht

Verslag van de Raad van Toezicht

1. Inleiding

Deze rapportage is een samenvatting van het verslag dat de raad van toezicht (hierna: RvT) van de Stichting Pensioenfonds ANWB (hierna: ANWB Pensioenfonds) op 8 april 2016 aan het bestuur heeft uitgebracht over het verslagjaar 2015.

2. Werkwijze en specifieke aandachtspunten

De RvT heeft in 2015 negen keer regulier intern vergaderd. De RvT heeft voorts drie maal gezamenlijk met het bestuur vergaderd en twee gezamenlijke themabijeenkomsten gehad over risicohouding en verkenning toekomstperspectieven.

Er zijn voorts twee vergaderingen geweest met het Verantwoordingsorgaan (hierna: VO). De RvT-leden hebben zowel een vergadering van het bestuur als van de BRAC als toehoorder bijgewoond.

In het verslagjaar 2015 heeft de RvT tevens gesprekken gevoerd met de volgende partijen en functionarissen: AZL N.V., ALM serviceprovider Sprenkels & Verschuren, de directeur HR van ANWB B.V., de accountant (EY) en de fiduciair manager NN Investment Partners.

Tot slot heeft de eerste zelfevaluatie van de RvT plaatsgevonden.

Aan de onderwerpen governance, beleggingen en (risico's van de) uitbestedingsrelaties heeft de RvT in 2015 extra aandacht besteed.

3. Opvolging van de aanbevelingen over 2014

De RvT heeft over het verslagjaar 2014 over de volgende zes onderwerpen aanbevelingen gedaan:

1. Toekomstvisie;
2. Risicohouding;
3. Risicomanagement;
4. Verbetering procesgang ten behoeve van governance en evenwichtige belangenafweging;
5. Kwetsbaarheid bestuursbureau en adviseurs, beheersbaarheid;
6. Putopties.

Het bestuur heeft met betrekking tot alle aanbevelingen goede stappen gezet. De RvT heeft echter de indruk dat fundamentele veranderingen en borging in de organisatie te langzaam gaan.

Ad 1. De aanbeveling ter zake de toekomstvisie (rapportage van bestuursbureau)

In de loop van 2015 is dit door het bestuur opgepakt. Op 15 oktober 2015 hebben het bestuur en de RvT een eerste verkenning besproken. Vervolgens is door het bestuur besloten om eerst de uitgangspunten en randvoorwaarden van alle stakeholders te willen vastleggen, alvorens het traject te vervolgen.

Observatie RvT:

De RvT acht het noodzakelijk dat het bestuur de regie van het onderzoek van de toekomstscenario's nog meer naar zich toetrekt en ervoor zorgt dat dit onderzoek integraal (samen met sociale partners) en voortvarend wordt opgepakt.

Ad 2. De aanbeveling ter zake de risicohouding (rapportage van bestuursbureau)

In de discussies over de SAA en in het dynamisch beleid is het risicobudget scherp gevolgd. Door de verandering in de UFR en in de herstelplan-methodiek zijn de risicogrenzen opnieuw vastgesteld per 1 oktober 2015. In het overleg met de sociale partners is de beoordeling van de risico's die het ANWB Pensioenfonds en de stakeholders lopen telkens als belangrijk aandachtspunt naar voren gebracht. Na het al dan niet in uitvoering nemen van de nieuwe regeling moet de risicohouding opnieuw worden vastgesteld.

Observatie RvT:

De RvT acht het proces rondom de risicohouding nog onvoldoende robuust. De risicohouding dient als onderdeel van een integrale benadering (tezamen met de financiële positie, beleggingsbeleid, afstempelrisico's en indexatieambitie) te worden beoordeeld. Gezien de veranderingen in de pensioensector is het wezenlijk dat belangrijke beleidselementen proactief en tijdig worden aangepast aan nieuwe omstandigheden.

Ad 3. De aanbeveling ter zake risicomangement (rapportage van bestuursbureau)

In 2015 heeft het bestuur aandacht besteed aan de risicomatrix, de periodieke agendering daarvan en de evaluatie van de genomen maatregelen. De risicocategorieën zijn toebedeeld aan verschillende leden van het bestuur. Daarnaast is de evaluatie van uitbestedingen beter gestructureerd.

Observatie RvT:

Ter zake het risicomangement ontbreekt nog een holistische benadering. Het proces kan verder verankerd worden door een reguliere update van de gehele risicomatrix op zowel bruto- als netto score, evenals vaststelling van de operationele efficiëntie van de mitigerende maatregelen.

Ad 4. De aanbeveling ter zake verbetering procesgang (rapportage van bestuursbureau)

De vastlegging van overwegingen en het terugkoppelen van wat er met adviezen en aandachtspunten wordt gedaan, is een aandachtspunt van het bestuursbureau in de verslaglegging en in de communicatie met stakeholders. In de 'voorlopers' bij de bestuursstukken is evenwichtige belangenafweging een standaard onderdeel.

Observatie RvT:

De voorgestelde evaluatie van de nieuwe governancestructuur moet nog worden opgepakt evenals een zorgvuldigere vastlegging van het integrale besluitvormingsproces.

Ad 5. De aanbeveling ter zake de kwetsbaarheid van het bestuursbureau en adviseurs en de beheersbaarheid (rapportage van bestuursbureau)

Er wordt ruimer gebruik gemaakt van professionele adviseurs en bestaande uitbestedingsrelaties. Vooralsnog noopt de onzekere toekomst van het fonds tot flexibiliteit in arbeidskracht.

Observatie RvT:

Er is naar mening van de RvT nog onvoldoende doorgepakkt om het bestuursbureau goed geëquipeerd en volledig te positioneren voor de toekomst.

Ad 6. De aanbeveling ter zake putopties (rapportage van bestuursbureau)

De putopties zijn ten behoeve van de SAA door het bestuur opnieuw beoordeeld. Het bestuur heeft daarbij geconcludeerd dat de inzet van putopties onvoldoende aansluit bij de investment beliefs van het ANWB Pensioenfonds.

Het bestuur heeft besloten om deze portefeuille met putopties vanaf 2016 (verder) af te bouwen wanneer de dekkingsgraad dit toestaat.

Observatie RvT:

De RvT is tevreden met de opvolging van deze aanbeveling. De RvT geeft het bestuur in overweging om de afbouw van de putopties nader te onderzoeken tijdens de actualisering van de ALM-studie in 2016.

4. Oordeel over 2015

2015 is voor het ANWB Pensioenfonds opnieuw een druk en cruciaal jaar geweest. De financiële resultaten van het fonds stonden onder druk door de ontwikkelingen op de financiële markten en de voortdurende lage rente omgeving. Hierdoor is het fonds verder in onderdekking gekomen. Naast de operationele gang van zaken vormden de aanpassing van de pensioenregeling en de verkenning van de toekomst van het ANWB Pensioenfonds belangrijke onderwerpen op de agenda.

De RvT heeft over 2015 een duidelijke tweedeling waargenomen tussen enerzijds het 'managen van de operatie' en anderzijds 'het voeren van de regie'.

Operatie

Veel operationele zaken worden voortvarend opgepakt en er wordt op tal van dossiers goede voortgang geboekt. Met ingang van 1 januari 2015 is een gewijzigd Financieel Toetsingskader (nFTK) voor pensioenfondsen ingevoerd. Door de inwerkingtreding van het gewijzigde Witteveenkader vanaf dezelfde datum is de fiscale ruimte beperkt en werd het noodzakelijk om een maximum pensioengrondslag van € 100.000,- te introduceren. De gevolgen hiervan zijn op adequate wijze ingevoerd en vertaald in fondsdocumentatie.

Ook is een nieuw communicatieplan ontwikkeld en een plan voor de vernieuwing van de website van het fonds. Voorts heeft het ANWB Pensioenfonds een ALM-studie uitgevoerd.

De RvT neemt waar dat de besluitvorming over belangrijke onderwerpen onderbouwd en beargumenteerd plaatsvindt. Met name de evenwichtige belangenafweging krijgt aandacht, waarbij het bestuur de gevolgen voor de verschillende groepen deelnemers betreft. De RvT constateert dat dit bij belangrijke vraagstukken gebeurt, maar dat dit nog verder verbeterd kan worden, door bijvoorbeeld het overleg met het VO strakker in te richten.

Het bestuur is positief en geïnteresseerd betrokken bij de gang van zaken van het ANWB Pensioenfonds. De RvT heeft nog geen gelegenheid gehad om individuele bestuursleden te spreken over de gang van zaken binnen het fonds, behoudens de voorzitter.

Regie bij 'niet-reguliere' vraagstukken

De RvT merkt op dat veel Nederlandse pensioenfondsen kampen met conflicterende doelstellingen. Fondsbestuurders dienen 'in control' te zijn, de financiële positie dient prudent te worden weergegeven en uitvoeringskosten en -risico's dienen te worden beperkt. Tegelijkertijd wensen sociale partners dat neerwaartse risico's worden vermeden en het uitzicht op indexatie wordt behouden.

De huidige stand op financiële markten maakt het voor veel pensioenfondsen bijzonder uitdagend om aan al deze doelstellingen te voldoen. Juist in dergelijke omstandigheden is het wezenlijk dat fondsbesturen de regie voeren over die zaken waarop zij invloed kunnen uitoefenen.

De RvT heeft begrip voor de complexiteit van 'niet-reguliere' vraagstukken waarvoor het ANWB Pensioenfonds beleid moet ontwikkelen. Tegelijkertijd meent de RvT dat het bestuur onvoldoende optreedt als 'regisseur' bij thema's die geen onderdeel zijn van de reguliere bestuurskalender, zoals de invoering van de nieuwe pensioenregeling en het onderzoek naar de toekomst.

De RvT neemt waar dat het bestuur wel de wens heeft om regisserend op te treden voor 'niet-reguliere' onderwerpen. Tegelijkertijd meent de RvT dat de huidige fondsorganisatie en bezetting onvoldoende is om de 'niet-reguliere' vraagstukken met urgentie en leiderschap het hoofd te bieden.

5. Aanbevelingen

De RvT heeft aan het bestuur aanbevelingen met betrekking tot de volgende vier aandachtsgebieden gedaan:

I. Regie en daadkracht bestuursbureau

Het bestuursbureau dient over voldoende capaciteit te beschikken om zowel de operatie als strategische projecten te regisseren. De huidige bezetting is onvoldoende voor het realiseren van de gewenste proactieve benadering.

Het is wezenlijk dat het bestuur wordt ondersteund door een goed geëquipeerd bestuursbureau. Het ligt voor de hand om bepaalde onderzoeken of activiteiten uit te besteden aan derden. Tegelijkertijd is uitbesteding alleen effectief als de aansturing daarvan plaatsvindt door het bestuursbureau en het bestuur samen met het bestuursbureau zelf over voldoende countervailing power beschikt.

Extra slagkracht is nodig rondom actuariaat, risico management & control, vermogensbeheer, pensioen-juridische zaken en projectmanagement. Er zijn professionals beschikbaar die kunnen worden ingehuurd onder regie van het bestuur en het bestuursbureau voor een bepaald project of tijdstermijn.

Op korte termijn staan er in ieder geval drie belangrijke strategische projecten op de agenda: de invoering van de nieuwe pensioenregeling, het onderzoek naar de toekomst van het ANWB Pensioenfonds en actualisering van het dynamisch beleggingsbeleid.

Van deze drie onderwerpen is de invoering van de nieuwe pensioenregeling het meest urgent. Dit is een complex traject, omdat hierbij ook fundamentele elementen (als de verslechterde dekkingsgraad, risicohouding, het strategisch beleggingsbeleid als het verwachte pensioenresultaat) een rol spelen. Tevens vereist dit traject een nauwe samenwerking met sociale partners. In het kader van de ontwikkelingen rondom de toekomst van het fonds waarbij de belangen mogelijk niet direct parallel lopen, meent de RvT, dat het zinvol is, om voor dit traject een onafhankelijke voorzitter aan te stellen. Hiermee kan worden gewaarborgd dat de belangen en verwachtingen van stakeholders van meet af aan zorgvuldig worden geïnventariseerd en meegenomen.

De RvT meent dat het verstandig is dat het bestuur en het bestuursbureau op zeer korte termijn bepalen welke praktische stappen kunnen worden genomen om het bestuursbureau samen met het bestuur te laten optreden als regisseur van deze drie projecten.

Tot slot, in het belang van 'regievoering' wijst de RvT op het in 2016 te houden deelnemersonderzoek. Het is belangrijk dat dit onderzoek zodanig wordt ingericht, dat de uitkomsten bruikbaar zijn als input voor het bepalen van de risicohouding, alsmede om een beeld te ontwikkelen van het vertrouwen van deelnemers in het ANWB Pensioenfonds versus alternatieve uitvoerders.

II. Governance

De procesgang rondom het informeren van en afwikkeling van instemmings- en adviesaanvragen richting VO en RvT kan verder worden verbeterd.

De opvolging van normen 66, 2, 3 en 23 uit de Code Pensioenfondsen verdient aandacht.

De RvT verzoekt het bestuur om de RvT vanaf 2016 wel de mogelijkheid te bieden om gesprekken te voeren met individuele bestuursleden. De RvT verwacht dat dit het functioneren van de governance structuur ten goede zal komen.

III. Dynamisch kader

Het bestuur wordt gevraagd te onderzoeken of hij ervan overtuigd is, dat het dynamisch kader voldoende meerwaarde biedt, als gekeken wordt naar de driehoek van rendement, risico's en kosten. Het bestuur dient 'in control' te zijn op alle beleidsfronten. Dit geldt zeker voor het dynamisch kader.

Indien het dynamisch kader wordt gehandhaafd, dan moet dit worden geactualiseerd op basis van huidige omstandigheden van risicohouding, dekkinggraad, wettelijk kader en (verwachte) ontwikkelingen op financiële markten inclusief 'politieke factoren'.

IV. Integraal risicomanagement

Het is belangrijk dat het integraal risicomanagement op holistische wijze wordt aangepakt. Dit betekent, onder meer, dat er periodiek een volledige review moet worden uitgevoerd van de risicomatrix. Dan dient met name te worden onderzocht of bepaalde risico's moeten worden toegevoegd of kunnen worden afgevoerd.

Daarnaast dienen de bruto- en netto risico's alsmede de mitigerende maatregelen regelmatig de revue passeren. Het bestuursbureau kan het bestuur hierbij verder betrekken dan reeds het geval is. Integraal risicomanagement heeft juist toegevoegde waarde als het een vanzelfsprekend onderdeel wordt van de reguliere bestuurlijke agenda.

Janwillem Bouma
Voorzitter Raad van Toezicht

Reactie van het bestuur

Het bestuur spreekt haar waardering uit voor de grondige werkwijze en deskundigheid van de RvT. Daarmee kan het fonds haar voordeel doen.

De reactie van het bestuur ten aanzien van de aanbevelingen van de RvT luidt als volgt.

I. Regie en daadkracht bestuursbureau

De pensioenwereld is turbulent en het fonds werd afgelopen jaren geconfronteerd met een niet aflatende stroom van wijzigingen in wet- en regelgeving. Die wijzigingen dienen geïmplementeerd te worden en leiden vaak tot gewijzigde processen en procedures. Afhankelijk van de betreffende wijzigingen is extra inzet van specifieke disciplines vereist: juridisch, actuariael, vermogensbeheer, risicomanagement en control. In lijn hiermee heeft het bestuur er voor gekozen om voornoemde voor het fonds relevante competenties primair te beleggen bij de leden van het bestuur.

Het fonds is relatief gering van omvang, kent daarom een beperkte bemensing en hanteert dan ook een beleid dat zaken indien mogelijk worden uitbesteed. Het bestuur erkent dat ten aanzien van niet reguliere vraagstukken regelmatig extra capaciteit nodig is, maar elk vraagstuk vraagt om een ander specialisme. Het bestuur meent dat deze niet reguliere dossiers dermate specifieke kennis en ervaring vergen dat die lastig ingevuld kan worden door de bezetting van het bestuursbureau uit te breiden. Daarom wordt met externe partijen gewerkt op de verschillende terreinen indien dat gewenst is. Dat is onder meer gebeurd bij de implementatie van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen in 2014 en in 2015 bij de implementatie van het nFTK en bij het traject inzake het in uitvoering nemen van de nieuwe pensioenregeling. De betreffende bestuursleden zijn actief betrokken bij deze dossiers, zowel inhoudelijk als procesmatig, en sturen de gespecialiseerde externe partijen mede (naast het bestuursbureau) aan.

Thans zijn twee trajecten gaande waarbij specifieke externe capaciteit is ingehuurd: het in uitvoering nemen van de gewijzigde pensioenregeling en het traject ten aanzien van de toekomst van het fonds. In het traject ten aanzien van de toekomst van het fonds is in samenwerking met de werkgevers een externe partij geselecteerd. In het traject is voorzien dat alle betrokken partijen bij het fonds worden geïnterviewd, zoals de OR, de vakbonden, de directies van de ANWB en Unigarant, de gepensioneerden, de RvT en het VO. Hierin dient helder te worden wat de belangen, visies en uitgangspunten zijn van de verschillende betrokken partijen. De resultaten van dit traject zullen (tussentijds) worden gedeeld met de betrokkenen. Het fonds zal vervolgens op basis van de geïnventariseerde belangen, visies en uitgangspunten de verschillende belangen afwegen om tot een voorkeursrichting te komen. De ANWB en Unigarant hebben hier ook een eigen traject te volgen. Het is hun verantwoordelijkheid een visie te formuleren op de gewenste arbeidsvoorwaarden en als onderdeel daarvan de pensioenregeling. Afspraken zijn gemaakt om hier goed af te stemmen.

Het bestuur heeft in april 2014 besloten te werken met een dynamisch beleid om de balans van het fonds te managen. In 2015 heeft het bestuur regelmatig de discussie gevoerd over de toepasselijkheid van het dynamisch beleid en heeft het bestuur dit beleid aangepast aan gewijzigde feiten en omstandigheden. Het dynamisch beleid zal in 2016 structureel worden geëvalueerd (in samenwerking met de BRAC) en eventueel worden gewijzigd. Het is niet ondenkbaar dat de conclusie zal zijn dat het een niet passend instrument is omdat de factoren die van invloed zijn op besluitvorming te complex zijn.

Het bestuur meent dat over voldoende capaciteit wordt beschikt om de "niet reguliere dossiers" te behandelen met regie en daadkracht. Ook meent het bestuur dat de countervailing power met deze werkwijze is gewaarborgd.

Het bestuur heeft goede nota genomen van de visie van de RvT in deze en zal de discussie voeren over de vraag of structurele uitbreiding van het bestuursbureau voor de ondersteuning van het bestuur bij de regievoering op de verschillende projecten wellicht toch een oplossing zou kunnen zijn.

II. Governance

Naar aanleiding van gewijzigde wetgeving in 2014 zijn de processen ten aanzien van de raadpleging van de RvT en VO opnieuw vastgelegd en ingericht. De wijze van invulling ervan is in 2015 verbeterd, maar vergt verdere aandacht.

De diversiteit van de bestuursorganen van het fonds (norm 66 uit de Code pensioenfondsen) is in de functieprofielen opgenomen. Ook in het in 2015 opgestelde en in 2016 vastgestelde bestuursreglement is een en ander verankerd. Het bestuur en het VO zijn zeer divers samengesteld qua leeftijd, geslacht, ervaring, deskundigheid en achtergrond. Bij de selectie van de leden van de RvT is er bewust voor gekozen met name te selecteren op de deskundigheid en ervaring. Dat is de reden voor het ontbreken van diversiteit binnen de RvT.

Diversiteit blijft aandachtspunt bij de invulling van vacatures. Het bestuur zal een expliciet diversiteitsbeleid formuleren.

De afspraken over de beleidsruimte (norm 2) zijn in 2015 gemaakt met alle betrokkenen. De huidige missie, visie en strategie (norm 3) zullen worden aangepast op basis van de uitkomsten van het ingegane traject omtrent de toekomst van het fonds. Daarna dient opnieuw inhoudelijk de beleids- en verantwoordingscyclus te worden vastgesteld. Het risicobewustzijn (norm 23) is verder verdiept en verrijkt met aanscherping van de beheersmaatregelen. Belangrijk daarbij is dat per risico een bestuurslid is aangewezen als verantwoordelijke.

Het bestuur stemt in met het verzoek van de RvT om hierover gesprekken te kunnen voeren met de betreffende verantwoordelijke bestuursleden.

Ten aanzien van twee aanbevelingen van de RvT uit 2014 kan het bestuur melden dat ten aanzien van de evaluatie van de governancestructuur weliswaar stappen zijn gezet, maar dat dit niet is afgerond. Dit wordt mede veroorzaakt door het feit dat door de invoering van artikel 102a Pw de governancestructuur weer is gewijzigd. Ten aanzien van zorgvuldiger vastlegging van besluitvorming (met name naar aanleiding van adviezen van de BRAC) zijn concrete afspraken gemaakt om de voorheen versnipperde vastlegging te bundelen.

III. Dynamisch kader

Het bestuur heeft in april 2014 besloten tot het hanteren van een dynamisch beleid ten behoeve van haar balansmanagement. De doelstelling ervan was dat dit beleid het bestuur zou helpen bij het nemen van besluiten bij gewijzigde (markt)omstandigheden. Dat beleid is begin 2015 verrijkt.

Het bestuur constateerde in de loop van 2015 dat het beleid niet meer voldeed; het paste niet meer bij deze gewijzigde feiten en omstandigheden. Het bestuur heeft vervolgens hierover regelmatig de discussie gevoerd en besloten tot aanpassing van elementen van het beleid en geconstateerd dat een structurele evaluatie nodig is. In 2016 zal het dynamisch beleid worden geëvalueerd en eventueel worden aangevuld. Het is niet ondenkbaar dat de conclusie zal zijn dat het een niet passend instrument is omdat de factoren die van invloed zijn te complex zijn. Hiermee handelt het bestuur geheel in lijn met het verzoek van de RvT.

IV. Integraal risicomanagement

Het bestuur vindt integraal risicomanagement belangrijk. Daarom heeft het bestuur een risicocommissie ingesteld en wordt gewerkt met een risicomatrix. Die risicomatrix is een "levend" basisdocument, waarin de risico's, de beheersmaatregelen en de acties zijn opgenomen. Alle risico's zijn toebedeeld aan bestuurders. Het bestuur agendeert de risicomatrix in haar vergaderingen. De risicocommissie bepaalt welke specifieke risico's bespreking door het bestuur vergen. Na discussies in vergaderingen van het bestuur wordt de matrix waar nodig aangepast en worden maatregelen geformuleerd en doorgevoerd.

Deze wijze van behandeling van de risico's zorgt ervoor dat er een systematisch proces is van het vaststellen/wijzigen van risico's, het voorstellen en nemen van maatregelen en het monitoren en evalueren van maatregelen, per risico en als geheel. Het bestuur meent dat hiermee sprake is van een verantwoord integraal risicomanagement.

De risicohouding in de zin van artikel 102a Pw is in 2015 vastgelegd conform de feitelijke situatie. Overleg met de verschillende partijen heeft plaatsgevonden. Uit nieuwe ANWB-pensioenregeling vloeit een nieuwe risicohouding voort. Ook die is geformuleerd en daarover wordt momenteel overleg gevoerd met de betrokken partijen.

Jaarrekening

Balans per 31 december

(na resultaatverdeling; in duizenden euro)

Activa	2015	2014
Beleggingen voor risico pensioenfondsen [1]		
Zakelijke waarden	470.024	413.394
Vastrentende waarden	799.997	783.768
Overige beleggingen	27.664	77.681
	1.297.685	1.274.843
Vorderingen en overlopende activa [2]	4.114	1.941
Liquide middelen [3]	2.394	1.308
Totaal activa	1.304.193	1.278.092

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva	2015	2014
Reserves		
Vrije reserve [4]	-80.894	4.713
Toeslagensreserve [5]	192	236
	-80.702	4.949
Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [6]	1.343.645	1.257.725
	1.343.645	1.257.725
Langlopende schulden [7]	1.539	1.609
Kortlopende schulden en overlopende passiva [8]	39.711	13.809
Totaal passiva	1.304.193	1.278.092

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

	2015	2014
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen [9]		
Directe beleggingsopbrengsten	4.537	4.393
Indirecte beleggingsopbrengsten	-17.074	192.971
Kosten van vermogensbeheer	-520	-247
	-13.057	197.117
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers [10]	44.858	37.919
Saldo van overdrachten van rechten [11]	269	-4.516
Pensioenuitkeringen [12]	-29.550	-28.521
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen [13]		
Pensioenopbouw	-32.726	-28.159
Indexering en overige toeslagen	-475	-187
Rentetoevoeging	-2.119	-3.889
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	29.717	28.556
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	888	568
Wijziging rentetermijnstructuur	14.644	-209.795
Wijziging 3-maandsmiddeling	-56.068	0
Wijziging UFR-methodiek	-34.406	0
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-357	4.716
Reguliere mutaties en kanssystemen	-485	-1.876
Wijziging actuariële grondslagen	-909	-29.460
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-3.624	-2.986
	-85.920	-242.512
Herverzekering [14]	-338	-302
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [15]	-1.913	-1.495
Overige baten en lasten [16]	0	-1
Saldo van baten en lasten	-85.651	-42.311

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Bestemming van het saldoAlgemene reserve
Toeslagenreserve

	2015	2014
	-85.607	-42.325
	-44	14
	-85.651	-42.311

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro)

	2015	2014
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	44.970	41.007
Overgenomen pensioenverplichtingen	869	4.159
Overige	0	131
	45.839	45.297
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-29.528	-28.348
Overgedragen pensioenverplichtingen	-605	-8.662
Premies herverzekering	-269	-652
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-1.776	-1.590
Overige	-110	-1
	-32.288	-39.253
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	2.429	5.091
Verkopen en aflossingen beleggingen	155.462	160.858
	157.891	165.949
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-169.835	-174.335
Kosten van vermogensbeheer	-521	-270
	-170.356	-174.605
Mutatie liquide middelen	1.086	-2.612
Saldo liquide middelen 1 januari	1.308	3.920
Saldo liquide middelen 31 december	2.394	1.308

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Het doel van Stichting Pensioenfonds ANWB, statutair gevestigd te 's-Gravenhage (hierna "het fonds") is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de aangesloten ondernemingen.

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Toepassing richtlijnen voor de jaarverslaglegging

De Jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Waardering en resultaat

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en de Pensioenwet vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode van herziening en toekomstige perioden indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de

bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

Beleggingen

Algemeen

In overeenstemming met de RJ610 worden beleggingen gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

Aandelen

Hieronder worden begrepen de participaties in het Return Aandelenfonds en de participaties in het Return Alternatieve Waarden Fonds. Aandelen worden gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in niet-genoteerde beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de door de beheerder van deze beleggingsinstelling gerapporteerde intrinsieke waarde (zijnde de marktwaarde van de participaties op basis van de onderliggende intrinsieke waarden).

Vastrentende waarden

Hieronder worden begrepen de participaties in het Matching Geldmarktfonds, het Matching Vastrentende Waarden Fonds en het Return Vastrentende Waarden Fonds.

Obligaties en andere vastrentende waarden (zoals staatsleningen) worden gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in niet-genoteerde beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de door de beheerder van deze beleggingsinstelling gerapporteerde intrinsieke waarde (zijnde de marktwaarde van de participaties op basis van de onderliggende intrinsieke waarden).

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op marktwaarde, te weten de relevante marktnoteringen of, indien niet aanwezig zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen.

De uitwisseling van rentebedragen wordt verantwoord als directe beleggingsopbrengsten; de ontwikkeling van de marktwaarde (zowel gerealiseerd als niet gerealiseerd) wordt verantwoord als indirecte beleggingsopbrengsten.

Het pensioenfonds maakt gebruik van de volgende derivaten:

Swaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van vaste en variabele rentebetalingen en -ontvangsten over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Putopties: dit betreft afgesloten contracten die worden aangegaan om het koersrisico op zakelijke waarden te beperken. De putopties beschermen het fonds tegen een daling van de beurskoersen.

Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Technische voorzieningen

Schattingswijzigingen

Vervallen drie-maandsmiddeling rente

Primo 2015 is de driemaandsmiddeling van de rentetermijnstructuur vervallen. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorziening met € 56.068. Het effect van deze schattingswijziging is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Wijziging Ultimate Forward Rate

In 2015 is de wijze waarop de Ultimate Forward Rate (UFR) bepaald wordt, aangepast. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorziening ultimo 2015 met € 34.406. Het effect van deze schattingswijziging is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds is vastgesteld als de contante waarde van de tot de balansdatum opgebouwde pensioenaanspraken. Voor de arbeidsongeschikte deelnemers is de voorziening gebaseerd op de te bereiken aanspraken. De berekening van de contante waarde per 31 december 2015 is uitgevoerd op basis van de rentetermijnstructuur zoals per die datum gepubliceerd door DNB. Dit kwam ultimo 2015 overeen met een vaste rekenrente van 1,72% (2014: 1,92%). De gehanteerde sterftekansen zijn ontleend aan de Prognosetafel AG2014, startjaar 2016. Hierbij wordt rekening gehouden met (gedeeltelijk) fondsspecifieke correctiefactoren ("ervaringssterfte ANWB").

Voorziening excassokosten

Voor excassokosten is de overeenkomstige voorziening gesteld op 3% van de voorziening pensioenverplichtingen. Vanaf boekjaar 2012 is de excassovoorziening opgenomen in de Voorziening pensioenverplichtingen.

Reserves

Vrije reserve

De resultaten worden toegevoegd voor zover zij niet benodigd zijn voor de vorming of instandhouding van de toeslagenreserve.

Toeslagenreserve

De toeslagenreserve betreft het per 31 december 2004 door Unigarant N.V. ingebrachte indexatiedepot. Uit deze reserve worden de pensioenen uit hoofde van het Unigarant-pensioenreglement van het pensioenfonds, ingegaan of premievrij gemaakt vóór 1 januari 2000, geïndexeerd.

Met ingang van 1 januari 2005 wordt jaarlijks rendement toegevoegd of onttrokken aan deze reserve op basis van het beleggingsrendement van het pensioenfonds. De jaarlijkse indexatielasten van de pensioenen welke zijn ingegaan of premievrij gemaakt vóór 1 januari 2000 worden aan deze reserve onttrokken, voorzover de stand van de reserve dat toelaat. Er zullen verder geen overige dotaties aan de reserve worden gedaan.

Depot aanvullingsregeling AO

Dit betreft een depot welke tot en met 31 december 2006 onder het beheer van ANWB B.V. stond. Op verzoek van ANWB B.V. heeft het bestuur besloten om vanaf 1 januari 2007 dit depot in beheer te nemen. De betreffende middelen zijn begin 2007 door ANWB B.V. overgemaakt aan het fonds.

Het depot heeft als doel het financieren van de aanvullingsregeling bij minder dan 35% arbeidsongeschiktheid. Deze regeling verzorgt een aanvulling op het maandinkomen van ANWB werknemers die door het UWV minder dan 35% arbeidsongeschikt zijn verklaard en ten gevolge van hun medische situatie bij de ANWB minder dan 83,6% van hun oude maandinkomen kunnen verdienen. Jaarlijks vindt door de ANWB BV dotatie aan het depot plaats, ter grootte van 0,3% van het SV-loon onder aftrek van een franchise. Op grond van CAO-afspraken is bepaald dat de toevoeging voor boekjaar 2008 is bepaald op basis van de loonsom over de periode 1 januari 2008 tot en met 30 juni 2008; over het boekjaar 2010 t/m 2015 is, op grond van dezelfde afspraken, eveneens geen premie geheven.

Uit het depot worden alleen uitkeringen gedaan voorzover de hoogte van het depot dit toestaat. Het depot wordt gevoed op basis van een beschikbare premie, alleen als deze beschikbaar gesteld zijn door ANWB B.V. Het pensioenfonds draagt geen risico inzake de uitkeringen; indien ANWB B.V. op enig moment een toezegging heeft gedaan welke niet meer uit het depot kan worden gefinancierd, zullen de betreffende kosten volledig ten laste van ANWB B.V. komen.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

Toelichting op de balans per 31 december

(in duizenden euro)

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfondsen

Categorie	Stand ultimo 2014	Aankopen/Verstrekkingen	Verkopen aflossingen	Gerealiseerde koersverschillen	Niet-gerealiseerde koersverschillen	Stand ultimo 2015
Zakelijke waarden						
Aandelen beleggingsfondsen	372.126	51.725	-12.900	4.279	17.891	433.121
Complementaire waarden Fonds	41.268	7.825	0	0	-12.190	36.903
	413.394	59.550	-12.900	4.279	5.701	470.024
Vastrentende waarden						
Vastrentende beleggingsfondsen	779.092	71.220	-51.500	5.709	-7.588	796.933
Geldmarkt beleggingsfondsen	4.676	0	-1.600	-8	-4	3.064
	783.768	71.220	-53.100	5.701	-7.592	799.997
Derivaten						
Intrestderivaten	49.508	0	-49.459	49.459	-71.233	-21.725
Aandelenderivaten	18.078	39.065	-40.003	-17.741	14.352	13.751
	67.586	39.065	-89.462	31.718	-56.881	-7.974
Totaal beleggingen voor risico pensioenfondsen	1.264.748	169.835	-155.462	41.698	-58.772	1.262.047
Derivaten opgenomen onder kortlopende schulden en overige passiva	10.095					35.638
Totaal beleggingen voor risico pensioenfondsen activa zijde	1.274.843					1.297.685

Categorie	Stand ultimo 2013	Aankopen/ Verstrek- kingen	Verkopen aflossingen	Gerealiseerde koers- verschillen	Niet- gerealiseerde koers- verschillen	Stand ultimo 2014
Zakelijke waarden						
Aandelen beleggingsfondsen	431.268	0	-96.500	28.938	8.420	372.126
Complementaire waarden Fonds	42.962	4.371	0	0	-6.065	41.268
	474.230	4.371	-96.500	28.938	2.355	413.394
Vastrentende waarden						
Vastrentende beleggingsfondsen	576.709	163.321	0	0	39.063	779.093
Geldmarkt beleggingsfondsen	13.798	940	-10.040	-20	-3	4.675
	590.507	164.261	-10.040	-20	39.060	783.768
Derivaten						
Intrestderivaten	-17.125	0	-58.481	58.481	66.633	49.508
Aandelenderivaten	10.686	10.075	-207	-7.826	5.350	18.078
	-6.439	10.075	-58.688	50.655	71.983	67.586
Totaal beleggingen voor risico pensioenfondsen	1.058.298	178.707	-165.228	79.573	113.398	1.264.748
Derivaten opgenomen onder kortlopende schulden en overige passiva	24.476					10.095
Totaal beleggingen voor risico pensioenfondsen activazijde	1.082.774					1.274.843

Er zijn geen beleggingen in ANWB B.V. en de aan haar gelieerde ondernemingen

Het pensioenfonds heeft geen actief securities lending programma.

Collateral-positie

Indien een rente- of valutaderivaat door de ontwikkeling van de rente of valutakoers een negatieve waarde krijgt (verplichting voor het Fonds) moet het Fonds collateral (onderpand) storten. In de situatie dat de rente of valutakoers voor een positieve waarde zorgt (vordering voor het Fonds) krijgt het Fonds collateral gestort. Uitwisseling van onderpand vindt op dagbasis plaats en wordt ten aanzien van het valutarisico voor het Return Vastrentende Waarden Fonds en het Return Aandelen Fonds binnen de fondsen geregeld. Het fonds had ultimo 2015 per saldo een bedrag van € 4,719 miljoen aan onderpand gestort. Het fonds is juridisch en economisch eigenaar van deze beleggingen.

	Notional	Stand ultimo 2015
Intrestderivaten		
IRS 2035 SEP 2,64%	13.000	2.508
IRS 2041 DEC 2,85%	25.000	6.909
IRS 2016 SEP 1,84%	30.000	-415
IRS 2018 DEC 1,143%	46.500	-1.499
IRS 2023 DEC 2,048%	29.000	-2.964
IRS 2028 DEC 2,488%	20.000	-3.058
IRS EUR R 1,85 /EUR006M 22102014 22102049	52.300	3.372
IRS EUR R 1,82 /EUR006M 22102014 22102044	16.300	812
IRS EUR R 1,58 /EUR006M 22102014 22102031	13.900	312
IRS EUR R 0,45 /EUR006M 31102014 4112019	97.000	-991
IRS EUR R 1,095 /EUR006M 15012015 15012032	78.900	-4.014
IRS EUR R 1,2815 /EUR006M 15012015 15012043	67.800	-5.099
IRS EUR R 1,149 /EUR006M 15012015 15012034	12.600	-737
IRS EUR R 1,12 /EUR006M 15012015 15012033	85.200	-4.691
IRS EUR R 1,152 /EUR006M 15012015 15012034	84.800	-4.920
IRS EUR R 0,70950 /EUR006M 20042015 20042035	29.200	-4.278
IRS R 1,494%-EUR006M 02122015 02122045	48.500	-1.448
IRS EUR R 1,488%-EUR006M 02122015 02122040	61.000	-1.524
		-21.725
Aandelenderivaten		
ANWB Eq. Put Long Feb 2018 100%	54.000	3.895
Index Basket Option P 100 juni 2019	62.000	9.856
		13.751

	Ultimo 2015	Ultimo 2014
Genoteerde marktprijzen (inclusief afgeleide marktprijzen) ¹⁾	0	0
Onafhankelijke taxaties	0	0
Netto contante waardeberekening ²⁾	-7.974	67.586
Andere geschikte methode ³⁾	1.270.021	1.197.162
	1.262.047	1.264.748

1) Dit betreffen de aandelenopties.

2) Dit betreffen de intrestderivaten.

3) Dit betreffen de feitelijke waarderingen op basis van intrinsieke waarde van de beleggingsfondsen.

	2015	2014
[2] Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op ANWB B.V.	71	0
Overige debiteuren	5	10
<i>Lopende intrest en nog te ontvangen dividend</i>		
Vastrentende waarden	4.038	1.931
Totaal vorderingen en overlopende activa	4.114	1.941
De vorderingen hebben naar verwachting een resterende looptijd van korter dan één jaar		
[3] Liquide middelen		
Depotbanken	24	30
ING Bank N.V.	2.370	1.278
	2.394	1.308
Passiva		
Reserves		
[4] Algemene reserve		
Stand per 1 januari	4.713	47.038
Saldobestemming boekjaar	-85.607	-42.325
Stand per 31 december	-80.894	4.713
[5] Toeslagenreserve		
Stand per 1 januari	236	222
Saldobestemming boekjaar	-44	14
Stand per 31 december	192	236

De toeslagenreserve betreft het per 31 december 2004 door Unigarant N.V. ingebrachte indexatiedepot. Uit deze reserve worden de pensioenen uit hoofde van het Unigarant-pensioenreglement van het pensioenfonds, ingegaan of premievrij gemaakt voor 1 januari 2000, geïndexeerd.

Met ingang van 1 januari 2005 wordt jaarlijks rendement toegevoegd of onttrokken aan deze reserve op basis van het beleggingsrendement van het pensioenfonds (2015: -1,0%; 2014: +18,5%). De jaarlijkse indexatielasten van de pensioenen, welke zijn ingegaan of premievrij gemaakt voor 1 januari 2000, worden aan deze reserve onttrokken, voorzover de stand van de reserve dat toelaat (2015: -42; 2014: -27). Er zullen verder geen overige dotaties aan de reserve worden gedaan.

Totaal eigen vermogen

Het minimaal vereist vermogen bedraagt

Het vereist eigen vermogen bedraagt

De beleidsdekkingsgraad is

De dekkingsgraad is

De dekkingsgraad is vastgesteld als de vrije reserve plus de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds, gedeeld door de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds.

Bij de berekening van de (beleids)dekkingsgraad en vereiste dekkingsgraad vanaf het jaarwerk van 2015 dient rekening te worden gehouden met het totale vermogen en de totale technische voorziening. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het fonds door deze aangepaste systematiek niet geraakt wordt omdat het geen beleggingen voor risico deelnemer of herverzekerd deel van de technische voorziening heeft.

Per 1 januari 2015 verkeerde het fonds in dekkingstekort. Per 1 juli moest daarom een herstelplan worden opgesteld, dat is beoordeeld door DNB. Onder de verplichte aannames van het herstelplan laat het fonds voldoende veerkracht zien om binnen vijf jaar ruim uit te komen boven het minimaal vereist eigen vermogen van 104,3%. Daarnaast blijkt uit het herstelplan dat het fonds binnen de hersteltermijn van 10 jaar boven het vereist eigen vermogen van 115,3% komt. Er zijn dus geen aanvullende herstelmaatregelen nodig.

	2015		2014	
Totaal eigen vermogen		-80.702		4.949
Het minimaal vereist vermogen bedraagt	57.653	104,3%	54.466	104,3%
Het vereist eigen vermogen bedraagt	198.438	114,8%	131.059	110,4%
De beleidsdekkingsgraad is		96,1%		
De dekkingsgraad is		94,0%		100,4%

	2015	2014
Technische voorzieningen		
[6] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Stand per 1 januari	1.257.725	1.015.213
Het verloop van de voorziening is als volgt:		
– Pensioenopbouw	32.726	28.159
– Indexering en overige toeslagen	475	187
– Rentetoevoeging	2.119	3.889
– Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-29.717	-28.556
– Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-888	-568
– Wijziging renteterminstructuur	-14.644	209.795
– Wijziging 3-maandsmiddeling	56.068	0
– Wijziging UFR-methodiek	34.406	0
– Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	357	-4.716
– Reguliere mutaties en kanssystemen	485	1.876
– Wijziging actuariële grondslagen	909	29.460
– Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	3.624	2.986
Stand per 31 december	1.343.645	1.257.725
De Duratie van de voorziening bedraagt 18,3 (2014: 18,0)		
De voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is als volgt opgebouwd		
– Actieve deelnemers	626.649	629.880
– Gewezen deelnemers	246.646	206.160
– Pensioengerechtigden	470.350	421.685
	1.343.645	1.257.725
De voorziening excassokosten is vastgesteld als 3% van de netto voorziening Pensioenverplichtingen.		
Totaal technische voorzieningen	1.343.645	1.257.725
[7] Langlopende schulden		
Depot aanvullingsregeling AO	1.539	1.609
	1.539	1.609
De depot aanvullingsregeling AO betreft een depot dat tot en met 31 december 2006 onder het beheer van ANWB B.V. stond. De betreffende middelen zijn begin 2007 door ANWB B.V. overgemaakt aan het fonds.		

Uit het depot worden alleen uitkeringen gedaan voorzover de hoogte van het depot dit toestaat. Het depot wordt gevoed op basis van een beschikbare premie. Het pensioenfonds draagt geen risico inzake de uitkeringen. Indien ANWB B.V. op enig moment een toezegging heeft gedaan welke niet meer uit het depot kan worden gefinancierd, zullen de betreffende kosten volledig ten laste van ANWB B.V. komen.

[8] Kortlopende schulden en overlopende passiva

Derivaten	35.638	10.095
Schuld aan ANWB B.V.	2.715	2.736
Schuld aan Unigarant N.V.	152	0
Schuld aan Logicx mobiliteit B.V.	52	0
Verzekeringsmaatschappijen	72	2
Belastingen en sociale premies	659	658
Schulden inzake pensioenuitvoerings- en administratiekosten	415	124
Overige schulden	8	194

2015

2014

39.711

13.809

Er zijn geen beleggingen uitgeleend en er zijn geen beleggingen in ANWB B.V. en de aan haar gelieerde onderneming

Toelichting op de staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

Bezoldiging bestuursleden

De voorzitter en het bestuurslid namens de gepensioneerden ontvangen een bezoldiging. Voor de voorzitter betreft dit een vergoeding van €12.000,- per jaar, voor het gepensioneerde bestuurslid is deze vergoeding € 6.000,- per jaar. De bestuursleden die in dienst zijn van de werkgever ontvangen geen bezoldiging. De gemaakte onkosten worden vergoed.

Personeel

In 2015 worden de werkzaamheden voor het bestuursbureau verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever. De kosten van deze werknemers worden (deels) doorberekend.

Baten en lasten	2015	2014
[9] Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen		
Directe beleggingsopbrengsten		
Zakelijke waarden	732	490
Derivaten	3.805	3.952
Banken	-3	-2
Herverzekeraar	-5	0
Waardeoverdrachten	8	-45
Overige	0	-2
Totaal directe beleggingsopbrengsten	4.537	4.393
Indirecte beleggingsopbrengsten		
<i>Gerealiseerde resultaten</i>		
Zakelijke waarden	4.279	28.938
Vastrentende waarden	5.701	-20
Derivaten	31.718	50.655
	41.698	79.573
<i>Ongerealiseerde resultaten</i>		
Zakelijke waarden	5.701	2.355
Vastrentende waarden	-7.592	39.060
Derivaten	-56.881	71.983
	-58.772	113.398
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	-17.074	192.971

	2015	2014
Kosten van vermogensbeheer		
Beheerloon	-520	-247
Totaal kosten vermogensbeheer	-520	-247
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen	-13.057	197.117
<p>De transactiekosten ad 60 (2014: 2.379), evenals een deel van de kosten vermogensbeheer ad 7.517 (2014: 7.560), zijn niet als aparte kosten zichtbaar in deze jaarrekening omdat zij verdisconteerd zijn in de koersen van de desbetreffende beleggingsfondsen. Voor de gedetailleerde uitsplitsing van de totale, zichtbare en niet zichtbare, kosten vermogensbeheer ad 8.098 (2014: 10.186) verwijzen wij naar pagina 22 in het bestuursverslag.</p>		
[10] Premiebijdragen van werkgevers en werknemers		
Pensioenpremie werkgevers en werknemers ANWB B.V.	39.855	34.263
Pensioenpremie werkgevers en werknemers Unigarant N.V.	4.139	2.969
Pensioenpremie werkgevers en werknemers Logicx Mobiliteit B.V.	874	687
Premiecorrectie voorgaande jaren	-10	0
	44.858	37.919
Feitelijke premie (regulier)	40.695	34.254
Kostendeekkende premie	40.695	34.254
<p>De feitelijk betaalde premie is gelijk aan de kostendeekkende premie. In bovenstaand overzicht is op premie de premie uit hoofde van de overgangsregeling (4.173) in mindering gebracht.</p>		
<p>De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:</p>		
– Actuarieel benodigd	34.406	29.131
– Opslag in stand houden vereist vermogen	5.264	4.196
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.025	927
	40.695	34.254
<p>De feitelijke premie is op dezelfde wijze samengesteld als de kostendeekkende premie.</p>		
[11] Saldo van overdrachten van rechten		
Overgenomen pensioenverplichtingen	869	4.159
Overgedragen pensioenverplichtingen	-600	-8.675
	269	-4.516

	2015	2014
[12] Pensioenuitkeringen		
Pensioenen		
Ouderdomspensioen	-23.825	-22.715
Partnerpensioen	-4.467	-4.396
Wezenpensioen	-121	-123
Invalideitpensioen	-1.001	-952
Subtotaal	-29.414	-28.186
Andere uitkeringen		
Afkoopsommen	-79	-141
Overige	-57	-194
Subtotaal	-136	-335
Totaal pensioenuitkeringen	-29.550	-28.521
[13] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Pensioenopbouw	-32.726	-28.159
Indexering en overige toeslagen	-475	-187
Rentetoevoeging	-2.119	-3.889
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	29.717	28.556
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	888	568
Wijziging rentetermijnstructuur	14.644	-209.795
Wijziging 3-maandsmiddeling	-56.068	0
Wijziging UFR-methodiek	-34.406	0
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-357	4.716
Reguliere mutaties en kanssystemen	-485	-1.876
Wijziging actuariële grondslagen	-909	-29.460
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-3.624	-2.986
	-85.920	-242.512
De intresttoevoeging is gebaseerd op de 1-jaarsrente van 0,159% uit de DNB-rentetermijnstructuur primo boekjaar.		
[14] Herverzekering		
Premies herverzekering	-338	-302
	-338	-302

Het risico van kort leven en arbeidsongeschiktheid heeft het pensioenfonds herverzekerd bij Nationale Nederlanden met een eigen risico ter hoogte van de normaliter bij de werkgever in rekening te brengen premie (fictieve risicopremies maal de risicokapitalen). Deze verzekering heeft een looptijd van vijf jaar tot eind 2015 en dekt de bovenmatige schade over deze vijf jaren.

[15] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten

	2015	2014
Administratie	-849	-703
Kosten management pensioenfonds	-299	-302
Accountantscontrole van de jaarrekening	-72	-41
Fiscale werkzaamheden accountant	-36	-15
Actuaris	-225	-170
Contributies en bijdragen	-92	-94
Advieskosten	-164	0
Overige kosten	-176	-170
Totaal Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-1.913	-1.495
[16] Overige baten en lasten	0	-1
Saldo van baten en lasten	-85.651	-42.311

	2015	2014
Actuariële analyse van het saldo		
Wijziging rentetermijnstructuur	-75.830	-209.059
Beleggingsopbrengsten	-15.176	193.228
Premies	5.186	4.196
Waardeoverdrachten	-88	200
Kosten	0	-12.050
Uitkeringen	167	35
Kanssystemen	783	-1.481
Reguliere mutaties	-1.268	-395
Incidentele mutaties voorzieningen	-111	-17.510
Overige oorzaken	686	525
	-85.651	-42.311

Risicoparagraaf

(in duizenden euro)

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd. Conform de berekeningen van het vereist eigen vermogen in het Actuarieel Rapport is de risicoparagraaf gebaseerd op basis van het doorkijkbeginsel (lookthrough-principe) en wordt er rekening gehouden met recente ontwikkelingen zoals het gebruik van de meest recente UFR en de aangepaste definitie van de (beleids)dekkingsgraad en vereiste dekkingsgraad. Laatstgenoemde impliceert dat bij de berekening van de (beleids)dekkingsgraad en vereiste dekkingsgraad vanaf het jaarwerk van 2015 rekening gehouden dient te worden met het totale vermogen en de totale technische voorziening. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het fonds door deze aangepaste systematiek niet geraakt wordt omdat het geen beleggingen voor risico deelnemer of herverzekerd deel van de technische voorziening heeft. In de risicoparagraaf worden de afzonderlijke risico's van het vereist eigen vermogen gerelateerd aan de voorziening voor risico fonds. Onder het nieuwe Financiële Toetsingskader zijn de voorschriften voor de berekening van het vereist eigen vermogen aangescherpt en wordt getoetst op basis van het vereist eigen vermogen gebaseerd op de strategische verdeling. De impact van de afzonderlijke risico's wordt tevens getoond voor het feitelijk vereist eigen vermogen omdat de feitelijk vereiste dekkingsgraad in het nieuwe Financiële Toetsingskader onder andere een belangrijke rol speelt bij de korte termijn risicohouding van het fonds

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste financieel risico voor het Pensioenfonds is het niet kunnen nakomen van de pensioentoezeggingen.

Een belangrijke maatstaf hiervoor is het aanwezig eigen vermogen. Wettelijk is een gestandaardiseerde methode (standaardmodel) vastgelegd om te kunnen toetsen of het aanwezig eigen vermogen voldoende is om een aantal specifieke financiële risico's op te kunnen vangen en daarmee of aan de pensioentoezeggingen kan worden voldaan. De berekeningen van het vereist eigen vermogen zijn onder meer van belang voor de premiestelling, herstelplan en haalbaarheidstoets van het fonds. Het eigen vermogen van het Pensioenfonds is per 31 december 2015 lager dan het strategisch vereist eigen vermogen volgens het standaardmodel, waardoor het pensioenfonds in een tekort verkeert.

Jaarlijks vindt toetsing plaats aan de hand van dit standaardmodel. De verschillende standaard risicofactoren hierin worden benoemd onder de noemer S1 tot en met S6 en de S10. De S10 betreft het actief beheer risico en is onder het nieuwe Financiële Toetsingskader in het standaardmodel van DNB geplaatst. Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën op basis van de strategische beleggingsmix ultimo 2015 van 114,8% en het maximum van de feitelijke of strategische mix ultimo 2014. Ultimo 2014 werd getoetst op het maximum van beiden en niet op het strategisch vereist eigen vermogen zoals geldt onder het nieuwe Financiële Toetsingskader. Ultimo 2014 betrof dit het vereist eigen vermogen op basis van de strategische mix van 110,4%. Zoals eerder vermeld worden de afzonderlijke risico's uitgedrukt ten opzichte van de voorziening voor risico fonds. Zodoende kunnen de afzonderlijke risico's van 2015 vergeleken worden met de risico's van 2014.

	2015		2014	
	€	%	€	%
Renterisico (S1)	48.118	2,2	34.547	1,7
Zakelijke waarden risico (S2)	130.938	8,5	96.792	6,6
Valutarisico (S3)	45.699	0,8	33.341	0,7
Grondstoffenrisico (S4)	21.589	0,2	15.902	0,2
Kredietrisico (S5)	48.108	2,4	14.666	0,1
Verzekeringstechnisch risico (S6)	38.948	0,6	35.475	0,8
Concentratierisico (S8)	0	0,0	0	0,0
Actief beheer risico	18.444	0,1	20.794	0,3
Diversificatie-effect	-153.406		-120.458	
Vereist eigen vermogen risico fonds	198.438	14,8	131.059	10,4
Toevoeging 1% buffer herverzekerde TV	0	0,0		
Afname voor toerekening totale TV		0,0		
Totaal Vereist eigen vermogen	198.438	14,8		
Dekkingsgraad		94,0		100,4
Beleidsdekkingsgraad (2015)		96,1		
Minimaal vereiste dekkingsgraad		104,3		104,3
Strategisch vereiste dekkingsgraad		114,8		110,4

De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad. In boekjaar 2014 was de dekkingsgraad van 100,4% leidend. Afgezet tegen de beleidsdekkingsgraad van 2015 van 96,1%, is de (beleids)dekkingsgraad afgenomen met 4,3%-punt.

Renterisico

Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Het Pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor de looptijd van de beleggingen. Onderstaande duratie cijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden (inclusief rentederivaten) 18,3

Duratie van de pensioenverplichtingen 18,6

Voor de vaststelling van het renterisico bij het vereist eigen vermogen worden de kasstromen van de rentegevoelige beleggingen afgezet tegen de kasstromen van de voorziening pensioenverplichtingen. Vervolgens worden beide kasstromen afgezet tegen door DNB bepaalde renteschokken die per looptijd verschillen. Op basis van deze renteschokken kan de impact op de technische voorziening en de impact op alle rentegevoelige beleggingen worden berekend. Overeenkomstig kan een afdekkingspercentage worden berekend. Rentegevoeligheid is één van de belangrijkste factoren bij de bepaling van de (strategische) assetallocatie van de portefeuille.

	Feitelijke verdeling		Strategische verdeling	
	in €	%	in €	%
Impact op technische voorziening voor risico fonds (A)	110.181		110.181	
Impact op de rentegevoelige beleggingen (B)	56.803		62.063	
Renterisico	53.378	2,5	48.118	2,2
Afdeckingspercentage (B/A)		51,1		56,3

Derivaten

Het renterisico is afgedekt door middel van renteswaps. Door deze swaps wordt de duratie van de portefeuille van vastrentende waarden verlengd van 6,3 naar 18,3 jaar.

Met behulp van deze derivaten wordt het strategisch afdeckingspercentage vorm gegeven. Strategisch dekt het fonds volgens het beleggingsmandaat (dynamisch beleid) 50% van het renterisico van haar verplichtingen af.

Hoogte buffer

Op basis van de vereist eigen vermogen berekeningen bedraagt de buffer voor het feitelijk renterisico 53.378 (2,5%) en voor het strategisch renterisico 48.118 (2,2%) ultimo 2015.

Zakelijke waarden risico

Het pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen, vastgoed en alternatieve beleggingen in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door ondermeer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar categorieën, markten en dergelijke. De volatiliteit van de marktwaarden (prijrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer. In onderstaande tabel wordt de verdeling naar de verschillende zakelijke waarden categorieën getoond.

	2015		2014	
	€	%	€	%
<i>Verdeling Zakelijke waarden:</i>				
Ontwikkelde markten (Mature markets)	432.819	92,1	381.168	92,2
Opkomende markten (Emerging markets)	37.205	7,9	32.226	7,8
	470.024	100,0	413.394	100,0

Derivaten

Het zakelijke waarden risico is deels afgedekt door middel van aandelenderivaten (put-opties)

Dit leidt tot een afdekking van het zakelijke waarden risico van 16,4%.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch zakelijke waarden risico rekening gehouden met de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging. De buffer voor het feitelijk zakelijke waarden risico bedraagt 130.591 (8,7%) en voor het strategisch zakelijke waarden risico 130.938 (8,5%).

Valutarisico

Het valutarisico wordt veroorzaakt, doordat de verplichtingen van het pensioenfonds in euro's luiden terwijl veel van de beleggingen van het pensioenfonds in niet-euro luiden. Het pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Het pensioenfonds kiest er daarom voor om een gedeelte van haar buitenlandse valuta's af te dekken. Zonder afdekking van valutarisico loopt het pensioenfonds risico bij een daling van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door meer dan 100% van het risico af te dekken loopt het fonds risico bij een stijging van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Het valutarisico wordt berekend aan de hand van een scenario waarbij wordt uitgegaan van een waardedaling van de beleggingen in vreemde valuta van 20%. Het valutarisico is het totale negatieve effect op de waarde van alle beleggingen als gevolg van dit scenario. Afdekking van het valutarisico vindt plaats via derivatencontracten.

	2015		2014	
	€	%	€	%
<i>Zakelijke waarden naar valuta na afdekking met derivaten</i>				
Euro	361.296	76,9	327.517	79,2
Amerikaanse dollar	30.887	6,6	52.452	12,7
Hong Kong dollar	15.722	3,3	6.922	1,7
Australische dollar	8.922	1,9	186	0,0
Britse pound sterling	3.064	0,7	2.605	0,6
Zwitserse franc	14.683	3,1	558	0,1
Zweedse kroon	7.840	1,7	-856	-0,2
Overige	27.610	5,8	24.010	5,9
	470.024	100,0	413.394	100,0
<i>Vastrentende waarden naar valuta na afdekking met derivaten</i>				
Euro	739.959	92,5	724.415	92,4
Amerikaanse dollar	3.732	0,5	6.712	0,9
Australische dollar	-50	0,0	610	0,1
Japanse yen	-1.286	-0,2	-1.197	-0,2
Zwitserse franc	857	0,1	-23	0,0
Overige	56.785	7,1	53.251	6,8
	799.997	100,0	783.768	100,0
<i>Totaal beleggingen naar valuta na afdekking met derivaten</i>				
Euro	1.093.282	86,6	1.119.518	88,5
Amerikaanse dollar	34.620	2,7	59.164	4,7
Hong Kong dollar	15.722	1,2	6.922	0,5
Australische dollar	8.872	0,7	796	0,1
Britse pound sterling	3.140	0,2	2.417	0,2
Japanse yen	-5.574	-0,4	-453	0,0
Zwitserse franc	15.540	1,2	535	0,0
Zweedse kroon	7.840	0,6	-856	-0,1
Overige	88.605	7,2	76.705	6,1
	1.262.047	100,0	1.264.748	100,0

Derivaten

Ter afdekking van de valutarisico's op de effectenportefeuille zijn er door de vermogensbeheerders valutatermijntransacties afgesloten. Bovenstaande verdelingen zijn gebaseerd na doorkijk. Strategisch dekt het fonds 77,0% van haar niet-euro beleggingen af. Dit afdekkingspercentage is gebaseerd op het strategisch afdekkingsbeleid, voor wat betreft valuta, zoals in 2015 geldt.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch valuta risico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 20% voor valuta in ontwikkelde landen en van 35% voor valuta in opkomende markten die berekend wordt op de niet-euro beleggingen na afdekking. De buffer voor het feitelijk valuta risico bedraagt 30.833 (0,4%) en voor het strategisch valuta risico 45.699 (0,8%).

Grondstoffenrisico

Het pensioenfonds belegt in grondstoffen en loopt daarmee het risico dat de waarde van deze beleggingen daalt als gevolg van marktontwikkelingen.

Het pensioenfonds belegt niet direct in grondstoffen maar doet dit met behulp van derivaten. Voorbeelden van grondstoffenderivaten zijn indexfutures en indexderivaten die kunnen worden afgesloten op verschillende categorieën zoals landbouw en vee, metalen en energie. Grondstoffen zorgen van oudsher voor diversificatievoordelen binnen de beleggingsportefeuille. Binnen het standaardmodel wordt de correlatie naar andere risico's op nul verondersteld. Naast diversificatievoordelen bewegen grondstoffen ook mee met stijgende prijzen waardoor ze een hedge vormen tegen koopkrachtontkrachting.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch grondstoffenrisico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 35%. De buffer voor het feitelijk grondstoffenrisico bedraagt 9.861 (0,0%) en voor het strategisch grondstoffenrisico risico 21.589 (0,2%).

Kredietrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de voorafgesproken betalingen kan voldoen. Bij de berekening van het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen, waarin belegd wordt, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid (risicovrij) tot uitkering zal komen. Het kredietrisico verbonden aan derivatentransacties wordt beheerst door het afsluiten van standaardovereenkomsten met tegenpartijen, het beoordelen van de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van het transactievolume over verschillende tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

Het kredietrisico binnen de vastrentende waarden portefeuille kan naast de creditspread eveneens gemeten worden aan de hand van de ratingverdeling van de rentegevoelige beleggingsportefeuille. Deze ratingverdeling wordt afgegeven door een kredietbeoordelaar. Een Europese AAA rating impliceert dat de vastrentende waarden belegging geen kredietrisico loopt. Daarentegen worden beleggingen die geclassificeerd staan onder 'lager dan BBB' als zeer risicovol beschouwd. Cash wordt als kredietrisicovrij beschouwd. Beleggingen die geen rating ontvangen worden als risicovol beschouwd.

	2015		2014	
	€	%	€	%
<i>Rating vastrentende waarden:</i>				
AAA	402.457	50,3	384.036	49,0
AA	153.759	19,2	171.675	21,9
A	54.086	6,8	55.679	7,1
BBB	107.675	13,5	71.885	9,2
B	78.672	9,8	81.413	10,4
Overige	3.348	0,4	19.080	2,4
	799.997	100,0	783.768	100,0
<i>Verdeling vastrentende waarden naar looptijd:</i>				
Resterende looptijd < 1 jaar	1.433	0,2	5.711	0,7
Resterende looptijd <> 5 jaar	298.953	37,4	221.099	28,2
Resterende looptijd >= 5 jaar	499.611	62,4	556.958	71,1
	799.997	100,0	783.768	100,0

Hoogte buffer

Binnen de berekening van het standaardmodel wordt een kredietrisico becijferd conform de ratingverdeling van de vastrentende waardenportefeuille. Naar mate de rating slechter wordt neemt de te hanteren buffer toe. Afgaande op de hierboven genoemde ratingverdeling resulteert dit in een buffer voor het feitelijk kredietrisico van 42.434 (2,1%) en voor het strategisch kredietrisico van 48.108 (2,4%).

Verzekeringstechnisch risico

Binnen het verzekeringstechnische risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langlevensrisico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat. De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

In verband met het langlevensrisico wordt aanvullend boven het hanteren van de prudente grondslagen, de Voorziening toekomstige sterfteontwikkeling gevormd.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk verzekeringstechnisch risico bedraagt 38.948 (0,6%) en voor het strategisch verzekeringstechnisch risico 38.948 (0,6%).

Concentratierisico

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen.

De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht. Ook "grote posten" zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd

	2015		2014	
	€	%	€	%
Zakelijke waarden				
<i>Verdeling zakelijke waarden per regio:</i>				
Europa	161.208	34,3	140.254	33,9
Noord-Amerika	223.143	47,5	199.814	48,3
Overige	85.673	18,2	73.326	17,8
	470.024	100,0	413.394	100,0
Vastrentende waarden				
<i>Verdeling vastrentende waarden per regio:</i>				
Europa	584.660	73,1	585.933	74,8
Noord-Amerika	136.213	17,0	107.294	13,7
Overige	79.124	9,9	90.541	11,5
	799.997	100,0	783.768	100,0

Grote posten: vastrentende waarden van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 5% van de totale beleggingen in vastrentende waarden

Staatsobligaties Frankrijk	45.506	5,7
Staatsobligaties Duitsland	333.668	41,7
Staatsobligaties Nederland	112.865	14,1

Hoogte buffer

In het standaardmodel is geen rekening gehouden met een additionele buffer inzake het concentratierisico (S8). Indien wel een buffer aangehouden zou worden zou dit gelden voor landenconcentraties binnen de vastrentende waarden portefeuille die meer dan 2% van de totale marktwaarde van de beleggingsportfeuille in beslag nemen en een slechtere rating dan AAA hebben. Het fonds neemt bewust dit risico niet mee.

Actief beheer risico

Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille. Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van strategische benchmarks. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van de tracking error. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert een hoger actief beheer risico.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt alleen een actief beheer risico becijferd voor de aandelenportefeuille indien de tracking error groter is dan 1%. Voor het pensioenfonds resulteert een buffer voor het feitelijk actief beheer risico van 17.653 (0,1%) en voor het strategisch actief beheer risico van 18.444 (0,1%), omdat de tracking error van de totale aandelenportefeuille 1,49% bedraagt.

Effect toerekenen naar totale vereiste dekkinggraad

Er hoeft geen aanpassing gemaakt te worden voor dit effect omdat het fonds geen herverzekerde technische voorziening of voorziening voor risico deelnemers heeft.

Den Haag, 27 mei 2016

Jaap Groen
voorzitter

Nellie Willemsen
secretaris

Overige gegevens

Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen belangrijke gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan.

Resultaatbestemming

	2015
	x € 1.000
Algemene reserves	-85.607
Toeslagenreserves	-44
	<hr/>
	-85.651
	<hr/>

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds ANWB te 's-Gravenhage is aan Aon Hewitt Nederland cv de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2015.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds ANWB, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Omdat Aon Hewitt Nederland cv beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Aon Hewitt Nederland cv wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald EUR 6.718.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 315.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van de artikelen 131, 132 en 133. De kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie zijn vastgesteld op basis van de in 2015 geldende wet- en regelgeving.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds ANWB is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezige eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Eindhoven, 27 mei 2016

Ir. M.J.M. Pernot AAG
verbonden aan Aon Hewitt Nederland cv

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds ANWB

Verklaring over de jaarrekening 2015

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2015 van Stichting Pensioenfonds ANWB te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds ANWB op 31 december 2015 en van het resultaat over 2015, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2015;
- de staat van baten en lasten over 2015;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds ANWB (hierna: de stichting) zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 6,3 miljoen
Toegepaste benchmark	0,5% van het pensioenvermogen, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en de reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritische grens bevindt. Vanwege het dekkingstekort hebben wij een percentage van 0,5% gehanteerd.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht en het bestuur overeengekomen dat wij aan de raad van toezicht en het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 0,3 miljoen rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In deze paragraaf beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht en het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Risico	Onze controleaanpak
Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad	
<p>De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds.</p> <p>In 2015 is de beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd. Dit is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting voldoende buffers heeft.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.</p>	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad.</p> <p>De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2015 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting beoordeeld op basis van het actuariële rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p> <p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maand-dekkingsgraden.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betroffen key items: de verwerking van de aanpassing van de UFR methode in juli 2015 en het vervallen van de 3-maands rentemiddeling per 1 januari 2015 in de technische voorzieningen. – Daarnaast heeft de certificerend actuaris een plausibiliteitstoets uitgevoerd op ontwikkeling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaris.

Waardering en toelichting van niet-beursgenoteerde beleggingen

De beleggingen zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Deze marktwaarde is niet in alle gevallen te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties, netto-contante waarde berekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-beursgenoteerde fondsen.

De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties en netto-contante waarde berekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij de stichting betreffen dit de posities in derivaten. De posities in niet-beursgenoteerde fondsen kennen eveneens inherent relatief waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers. In onze risico-inschatting houden wij rekening met het feit dat de onderliggende beleggingen in deze niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen veelal genoteerde marktprijzen als basis van de waardering kennen hetgeen de schattingsonzekerheid verlaagt.

De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven op pagina 66 en 67 en tevens een nadere toelichting opgenomen in toelichting 1 "Beleggingen voor risico pensioenfonds". Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2015 per saldo € 22 miljoen negatief is belegd in interestderivaten, € 14 miljoen in aandelenderivaten en € 1.270 miljoen in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de niet-beursgenoteerde beleggingen niet juist gewaardeerd zijn.

Bij de controle van de beleggingen hebben wij gebruik gemaakt van de werkzaamheden van een andere accountant. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel hebben wij met de andere accountant de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de beleggingen, rekening houdend met omvang en risicoprofiel van de beleggingen, en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan. Op basis van deze werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2015.

- Voor de posities in niet-beursgenoteerde fondsen zijn de waarderingsgrondslagen aangesloten met gecontroleerde jaarrekeningen 2015 van deze fondsen.
- Voor de waardering van derivaten zijn de interne beheersmaatregelen van het waarderingsproces onderzocht. Daarnaast zijn de betreffende waarderingsmodellen getoetst en is voor een selectie van derivaten de waardering en de daarbij gehanteerde uitgangspunten getoetst op basis van inputvariabelen en marktgegevens.

Risico	Onze controleaanpak
Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen	
<p>De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van de stichting. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting, zijnde de fonds specifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.</p> <p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven pagina 67 en een nadere toelichting opgenomen in toelichting 6 "Technische voorzieningen" en op pagina 67 "Schattingwijzigingen". Uit deze toelichtingen blijkt dat (schatting)wijzigingen hebben plaatsgevonden met betrekking tot de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur door het vervallen van de driemaands middeling per 1 januari 2015 en aanpassing van de UFR in juli 2015. Volgens de toelichting op pagina 67 is de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor € 90,5 miljoen hoger uitgekomen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd zijn.</p>	<p>Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van de stichting. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2015. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de effecten van de wijzigingen in de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2015. Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaris. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij een eigen actuariële specialist betrokken en specifiek de uitkomsten van de door de stichting uitgevoerde analyses op de ervaringssterfte en kostenopslag beoordeeld.</p>

Risico	Onze controleaanpak
Uitvoering van vermogensbeheer en pensioenbeheer processen bij de uitvoeringsorganisaties	
<p>De stichting heeft de pensioenuitvoering en het vermogensbeheer uitbesteed aan derde partijen. Het bestuur blijft conform wetgeving eindverantwoordelijk voor de gehele dienstverleningsketen. De financiële informatie die ontvangen wordt van deze partijen is opgenomen in de jaarrekening van de stichting. De stichting heeft dit toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 80 van de jaarrekening.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de uitbestede processen niet goed worden beheerd en dat de ontvangen financiële informatie van de uitbestedingspartijen niet betrouwbaar is.</p>	<p>Voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening, hebben wij de juiste werking van interne beheersmaatregelen bij de uitvoeringsorganisaties beoordeeld op basis van de ontvangen ISAE 3402 rapportages. Verder hebben wij gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd zoals cijferanalyses en deelwaarnemingen gericht op de uitkomsten van de relevante financiële informatiestromen.</p>

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening en voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht heeft het goedkeuringsrecht op het besluit van het bestuur tot vaststelling van het bestuursverslag en de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van toezicht en het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan de raad van toezicht en het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de raad van toezicht en het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht en het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Verklaring betreffende het bestuursverslag en de overige gegevens

Wij vermelden op basis van de wettelijke verplichtingen onder Titel 9 Boek 2 BW (betreffende onze verantwoordelijkheid om te rapporteren over het bestuursverslag en de overige gegevens):

- dat wij geen tekortkomingen hebben geconstateerd naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de door Titel 9 Boek 2 BW vereiste overige gegevens zijn toegevoegd;
- dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Benoeming

Wij zijn door het bestuur benoemd als accountant van de stichting. Ondergetekende treedt op als externe accountant sinds de controle van het boekjaar 2015.

Den Haag, 27 mei 2016

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. S.B. Spiessens RA